

ԼՍՏԱԳԻՐ
ԿՐԾՆԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆ
ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՊԱՇՏՈՆԱԿԱՆ ՀՐԱՏ ԵՐԽՈՒՄԱՆԷՐԻ ՀԱՅ ՊԱՏՐԱՐԻՈՒԹԵԱՆ

ՆՈՐ
ՀՐԶԱՆ 1957

ԼԱ.
ՏԱՐԻ

«سیون» مجله ارمنیة شهریه، ادبیة، ثقافیة، للغة والبیان

"SION," an Armenian Monthly of Religion, Literature and Philology
Printed in JERUSALEM

**«ԱՌՈՆ»Ի ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ԿԻՒՂՊԵՆԿԵԱՆ ՄԱՏԵՆԱԳՐԱՆԸ
ՇՆՈՐՀԱԿԱՆՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱԾ ԵՆ ՀԵՏԵՒԵԱՆ,
ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ**

ՀԱՅԻ ԵՒ ՍԻՐՈՑ ՀԱՄԱՐ – Մ. Իշխան (նուիրատու): Պէյրութ: [պրակները:
Տըթ. Մինաս Գմգմանէ ստացանք Գալուստեան Ազգ. Վրժրն.ի ՀՈՒՆՁԲ Տարեգիրքի 9
Պէյրութէն Օր. Վարդանուշ Աճէմեան կը նուիրէ Վեր. Ճէյթըպ Կրէկըրի 19 հայերէն
SONG OF AMERICA – George Mardikian (donor). [գիրքները:

«Լրաբեր»էն ստացանք. —

ա) ԱՆՄԱՐ ԿՐԱԿՆԵՐ – Ծերոն թորգոմեան: բ) ՀԱՅԱՎԱՆ – Նայիրի Զարեան:
ՄԱՅՐ ՅՈՒՑԱԿ ՁԵՌԱԳՐՈՑ ՍՐԲՈՑ ՅԱԿՈԲԵԱՆՑ – Դ. Հատոր: Նորայր Եպս. Պողարեան
ԶՕՆԱՄԱՏԵԱՆ ՎԱՀԱՆ ՄԱԼԷՋԵԱՆԻ ԵՏԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒՒ: Նուէր Յնձխմբէն: [(նւրտ.):

Գահիրէի Հայ Ազգ. Հիմնադրամէն ստացանք. —

ա) ԳԾԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՈՒՍՈՒՑՈՒՄԸ ՄԱՆԿԱՊԱՐՏԷՋԻՆ ՄԷՋ – Զապէլ Զաքարեան:

բ) ԽՈՂԵՐ – Զապէլ Զաքարեան:

ՊԱՏՄԱԳՐԻ ՍՏԵՓԱՆՆՈՍ ԵՐԷՑ – Լ. Դ. Մինասեան (նուիրատու): Թէհրան:

ԷՋՄԻԱԾԻՒՆ ԵՒ ԿԻՒՂԿԻՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԱԿԱՆ, ԱԹՈՌՆԵՐՈՒՆ ՓՈԽ – ՅԱՐԱՐԵՆՈՒԹԻՒՆ.
ՆԵՐԸ – Մ. Հէրարտեան: Հալէպ:

ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹԻՒՆԸ, ՄԱՐԴԿԱՅԻՆ ԵՒ ԱՐԵԴԱԿՆԱՅԻՆ – Ալիս Ա. Պէյլի: Նուէր Լուսիս
Բըպլիշինկ Բամբիլինէն, Նիւ Եորք:

ԺԱՄԱԳՐԻՔ (Ա. Հատոր, Կիրակի եւ Տօնական Օրերու, եւ Բ. Հատոր, Մեծի Պահոց) –
Դրաբալէ Աշխարհաբարի վերածեց Մեսրոպ Ա. Բհնյ. Քէօզկէրեան (նուիրատու):

Բէքինի Ազգային Մատենադարանը կը նուիրէ. —

ա) BUILDERS OF ANSHAM. բ) SON OF THE WORKING CLASS.

ՏԵՂԵԿԱԿՐԻ ՆՈՐ ՋՈՒՂԱՅԻ ՅՈՎՍԷՓ ՊՕՂԱՍԽԱՆԵԱՆ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑԻ 500 ՄԵԱՑ ԴՈՅՈՒ.

ԹԵԱՆ – Արամ Ալուշեան: Նուէր Յորեղիանկան Յանձնախումբէն:

ՅԵՂԱՓՈԽԱԿԱՆ ԱԼՊՈՄ – Բ. Շարք, թիւ 3: Դրո: Հրատ. եւ Նուէր Նկարիչ Աւոյի:

» » – Ա. Շարք, թիւ 7-12: Նուէր ըստ նախորդին:

REPORT ON THE S. UNION IN 1956. April 28-29, 1956.

[Խորհուրդի:

ԶԱՀԼԷԻ ՀԱՅ ԴԱՂՈՒԹԸ (Պատկերագրող): Հրատ. եւ Նուէր Զահլէի Հայոց Թաղական

ԱՆԴԻ ԾՈՎԵԱՆ ՔՕՂԱՔԻՆ ԹԱԴԱՒՈՐԸ – Ժորժ Թուուուզ: Նուէր Գէորգ Իփեանէ:

ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍՍՐԴՈՒԹԵԱՆ ԶԱՅՆԸ – Դրիգոր Խ. Սֆարեան (նուիրատու): Պէյրութ:

ԷՋՄԻԱԾԻՒՆ – Կրօնա-քարոյական ամսաթերթ, Ֆրէզնօ: 1918-9: Նուէր Եղիշէ Վրդ. Սի-

մոնեանէ:

C. CHRISTIAN ENCOUNTER IN EAST EUROPE – Robert Tobas. School of Religion

Press, Indianapolis. Presented by the Council on Christian Unity.

ԹԱՏԵՐԱԳՐԻՔ – Ս. Դրային եւ Ազգային Պատմութենէ: Ա. Հատոր. Վեր. Ս. Խոխ Ս.

Տարագնեան (նուիրատու): Պէյրութ:

ՊԱՑԲԱՐԻ ԵՐԳԵՐ – Կ. Սիտալ: Նուէր «Լրաբեր»էն:

ԱՂՔԱՏԻՆ ՊԱՏԻԸ – Ա. Ալթունեան: Հրատ. եւ Նուէր Աշեան Դրատան:

ԿԵԱՆՔԸ ՀԻՆ ՀՌՈՎԱԼԷԱԿԱՆ ՃԱՆԱՊԱՐՀԻ ՎՐԱՑ – Վահան Թոթովեց: Հրատ. եւ Նուէր

Էտվանի (Եգուարդ Պողպատեան):

ՆՈՐԷՆ ՇԻՆԵՑ – Ներսէս Ս. Սարեան: Նուէր Պ. Պ. Աճէմեանէ:

Ֆաուլըրի Ս. Դր. Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ Հովիւ Տ. Շահէ Բհ. Սէմէրեանէ ստացանք. —

ա) ԵՐԵՄՆԱՄԵԱԿ ՀԻՄՆԱՐԿՈՒԹԵԱՆ (1910-10) Ս. Դր. Լուս. Հայց. Եկղ. Ֆաուլըրի:

բ) ՈՐԳԱՍՏԱՆ – Ս. Տարի (1954-55): գ) FOURTH ANNUAL DIRECTORY.

SUBJECT HEADINGS – Library of Congress. Edited by Nella Jane Martin. Presented

by the Library of Congress, Washington, D. C.

ՀԱՄԱՊԱՏԿԵՐ ՍՐԵԻՄՏԱՀԱՅ ԴՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ – Դ. Հատոր: Բ. Օշական: Նուէր Ս. Ա.

ԿԱՆՈՆԱԳՐԻ Ս. Թ. Շրջանաւարտից Միութեան: Նուէր Նոյնէն: [Թոռոյս Տպարանէն:

(Ծառուակիկի)

ԲԱՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ

— Կրօնքի մասին մոլար տեսակետներ՝ պատճառ մեր տաղանայներուն

Կրօնք

217

ԿՐՕՆԱԿԱՆ

— Աղօթք եւ օրհնութիւն Սուրբ Յովնանու Ոսկեբերանին

221

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԱԿԱՆ

— Առասպել

ԱՐՄԷՆ ԵՐԿԱԹ

224

— . . .

ՀԱՄՕ ՍԱՀԵԱՆ

224

— Մեր մեծագոյն փառքին

Մ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

225

— Սիրոյ խօսքերից

ՍԻՂՎԱ ԿԱՊՈՒՏԻԿԵԱՆ

225

ՊԱՏՄԱ - ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

— Պապ Արեւակունի

ՀՐԱՆԴ Գ. ԱՐՄԷՆ

226

ԵՐԱԺՇՏԱԳԻՏԱԿԱՆ

— Միջնադարեան հայ կոմպոզիթորներ

ԱՐԱՄ ԵՐԵՄԵԱՆ

230

ՄԱՏԵՆԱԳՐԱԿԱՆ

— (Խել) Յովնանեա թլուրանցի

Ն. ԵՊՍ. ԾՈՎԱԿԱՆ

234

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

— Նաւեկացու կեանքը

Մ. ՄԿՐԵԱՆ

238

ՄԵՐ ԹԵՄԵՐԷՆ

— Յունաստանի հայուքիւնը եւ Արեւիկի Հայոց Ս. Գր. Լուսաւորիչ եկեղեցին

241

ԵՐԵՍՈՒՆ ՏԱՐԻ ԱՌԱՋ

— Լոզանի Կրօնական Համալսարանին Ժողովը եւ Հայց. եկեղեցին

245

Ս. ՅԱԿՈԲԻ ՆԵՐՍԷՆ

— Հեռագիրներ

246

— Եկեղեցական - Բեմական

246

— Պատճառական

247

— Ջեռնագրութիւն սարկաւազաց

247

— Պատճառներու փոփոխում

248

— Երգահանդէս

248

نصدها - بطريكية الارمن الارثوذكس المدير والمحرر المسؤول - صاحب النيافة الاسقف هايكازون أبراهاميان

العدد ٩

تطبع في مطبعة دير الارمن - القدس

سبتمبر ١٩٥٧

Proprietor - His Beatitude the Armenian Patriarch of Jerusalem. Armenian Patriarchate, Jerusalem.

Editor - Bishop Haigazoun Abrahamian. Armenian Convent, Jerusalem.

Printed by the Armenian Convent Printing Press, Jerusalem.

—≡ Ս Ի Ո Ն ≡—

ԼԱ. ՏԱՐԻ — ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ

1957

◀ ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ ▶

ԹԻԻ 9

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ

ԿՐՕՆՔԻ ՄԱՍԻՆ ՄՈԼԱՐ ՏԵՍԱԿԵՏՆԵՐ՝

ՊԱՏՃԱՌԻ ՄԵՐ ՏԱԳՆԱՊՆԵՐՈՒՆ

Ստոյգ է որ աւելի քան կէս դարէ ի վեր մեր ժողովուրդի կեանքը կը պարզէ իր զովելի կողմերու կողքին, նաև տղեղ, տխուր և ակտաւոր երևոյթներ: Դժբախտաբար քանի տարիները աւելնան այս ակտանշաններն ալ նոյն համեմատութեամբ աւելի շեշտուած ձևով և աւելի լայն ծաւալով մէջտեղ կու գան: Մեր մէջ ի յայտ եկած ընկերային այս քանդիչ երեւոյթները բնականաբար արդիւնք են որոշ պատճառներու: Օրէնք է որ չարիք մը դարմանելու առաջին պայմանը կը կայանայ անոր պատճառները գտնելու մէջ: Երբ պատճառը մէջտեղէն վերցուի արդիւնքը ինքնին կը վերնայ:

Մակերեսային վերլուծմամբ մեր զաղութներու մէջ տարածուած բարոյական և ընկերային ջլախտը կրնայ նկատուիլ արդիւնք շատ մը պատճառներու: Այդ բազում պատճառները իրենց կարգին երբ խորազոյն քննութեան ենթարկուին, ի վերջոյ պէտք է յանգին մայր և արմատական պատճառի մը: — Ըլլայ տիեզերքի մէջ և ըլլայ անհատի կեանքի մէջ, պատճառներու և արդիւնքներու երկար շարան մը կայ որ ի վերջոյ կը յանգի վերջին օղակի մը որմէ կախեալ են շղթային միւս բոլոր օղակները: Առանց մանրագնին վերլուծման (որովհետև տասնեակներով էջեր կը պահանջէ նման զործողութիւն մը) ըսենք մեր եզրակացութիւնը թէ մեր զաղութներու մէջ պարզուած հիւանդագին տաղնապներ ի վերջոյ արդիւնք են կրօնքի եւ եկեղեցիի նկատմամբ կազմուած սխալ ըմբռնումներուն:

ՄԱՐԴԸ ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԷՍԿ ՄԸՆ Է. —

Ասիկա մարդուն հիմնական յատկանիշներէն մին է, նման իր բանական էակ մը ըլլալու իրողութեան: Այս երկուքը, մարդուն կրօնականութիւնը և բանականութիւնը, հիմնովին կը զանազանեն ասուն մարդը մեզի ծանօթ անասունը կոչուած կենդանիներէն: Սակայն ինչպէս զրեթէ ամէն ինչ որ մարդուն մէջն է կրնայ եղծումի ենթակայ ըլլալ, նոյնը կրնայ պատահիլ նաև մարդուն այս բնորոշիչ յատկանիշներուն: Ֆիզիքական մարդի մէջ մարդը յատկանշող շատ գեղեցիկ երեւոյթներ կան: Ասոնցմէ ոմանց եղծումը երբեք ա-

պացոյց չէ որ անոնք մարդուն բնորոշիչ յատկանիշները չեն։ Եթէ մարդ կորսնցնէ, օրինակ, իր ոտքերը, աչքերը կամ լեզուն, և հետեւաբար չկարենայ «մարդու պէս» քայլել, դիտել ու դատել կամ բարբառել, այս խաթարուած ֆիզիքական երեւոյթները փաստեր չեն որ անոնք մարդկային յատկանիշներ չեն։ Ակնարկուած ֆիզիքական անկարողութիւններ պատահական են, և ոչ թէ բնական։ Նոյնը կրնայ պատահիլ մարդուն բանականութեան և կրօնականութեան։

Գծրախտաբար աշխարհի վրայ քիչ չէ թիւը ինչպէս կապերու, կոյրերու և համբերու, նոյնպէս նաեւ՝ բանականութեամբ և կրօնականութեամբ խեղերու։

Մարդ «կրօնական էակ» է հաւաստումով ըսել կ'ուզենք. ան այս աշխարհէն «անդին», տարբեր աշխարհի մը ըմբռնողութիւնն ունի. նիւթէն «վեր» հոգեկան իրողութեանց դադափարն ունի. զգալի երևոյթներէն և բնութեան օրէնքներէն զատ իմանալի, բարոյական և հոգեկան օրէնքներու հասկացողութիւնն ունի։ Կը հետաքրքրուի իր «սկզբնական» ծագումով և «վախճանական» ճակատագրով։ Բնութեան ոյժերէն վեր, անոնց վրայ իշխող Գերազոյն Ստեղծիչ Հոգիի, այսինքն Աստուծոյ յայտնատեսութիւնն ունի։ Աւելին։ Կը զնահատէ և կը սիրէ քաջութիւնը, արդարադատութիւնը, ուղղամտութիւնը և նման առաքինութիւնները։ Կը դատապարտէ կեղծիքը, վատութիւնը, մարդասպանութիւնը և այլ մոլութիւնները։ Այս բոլորը կրօնական արարքներ և զործողութիւններ են։

Ի դուր տեղ չէ որ զիտուն միտք մը զրաժ է. «Մարդկութիւնը կրօնական է...։ Մարդը զրեթէ բնածին ճիշդով մը կը տեսչայ ըմբռնել անհուն պատճառը և կը յամառի բնութեան նիւթական սահմաններէն անդին անցնիլ. ասիկա ինքնին նշան մըն է որ մարդ իր ծագումով և ճակատագրով դուրս կ'ելլէ հունաւոր իրերու անձուկ սահմանէն։ Ի տես անդադար վերանորոգուած ճիշդերուն՝ զորս կ'ընէ ան վերելակելու համար դէպի երկինք, յարգանքով կը լեցուինք մարդկային բնութեան նկատմամբ, կը համոզուինք թէ ազնուական է այդ բնութիւնը, և թէ կ'արժէ հպարտ ըլլալ անով, ու նոյն ատեն կ'ապահովուինք ապագայի անստուգութեանց դէմ։ Կրնայ ըլլալ որ մեր բոլոր սիրած բաները, կեանքին բոլոր դարձերն ու պերճանքները, մտքին ազատական մշակոյթը, գիտութիւնը, արուեստը սահմանուած ըլլան որոշ դարաշրջան մը միայն տեսու համար. կրօնքը սակայն երբեք պիտի չմեռնի։ Անիկա մտքին յաւերժական բողոքը պիտի ըլլայ դրութեան վերածուած այն նիւթապաշտութեան դէմ, որ պիտի ուզէր մարդը պարփակել զոչնիկ կեանքի ստորին ոլորտներու մէջ»։

Եւ արդարև աւելի քան երկու հարիւր տարիներէ ի վեր «Որդիք աշխարհիս այսորիկ» համարձակ կերպով աշխատեցան ջնջել կրօնքը մարդու հոգիէն՝ իրենց բոլոր «իմացական» և «գիտական» զէնքերով։ Սակայն կրօնքը «լոյսի որդիներու» մէջ այնքան ամուր է այսօր որքան եղած է որիէ ատեն։

Աւելին։ Համայնավար երկիրներու մէջ աւելի քան քառորդ դար բիրտ և կատաղի պայքար մղուեցաւ արմատախիլ ընելու համար կրօնքը մարդոց սրտերէն, բայց անաստուած միութիւններ և կուսակցական զործիչներ չկրցան կրօնական զգացումը բնաջնջել մարդոց մէջէն այլ ստիպուեցան տակաւ առ տակաւ տեղի տալ, վերջին տասնհինգ տարիներու ընթացքին։ Եւ կրօնքը, ի հեճուկս շատ մը դժուարութեանց և սեղմումներու, կրնանք ըսել որ կը վերընձիւզի հոն՝ ուր անմարդկային հալածանքի ենթարկուած էր ան, վասնզի կրօնական զգացումը մարդու բնութեան մաս կը կազմէ։

ԱՆԱՍՏՈՒԱԾՈՒԹԻՒՆԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳՐՈՒԹԻՒՆ Է. —

Իրաց այս լոյսին տակ, հետևաբար, այսպէս կոչուած անասնաժու-
քիւնը կամ անկոֆոնիւնը ոչ միայն սխալ դրութիւն մըն է, այլ նաև հակա-
մարդկային դրութիւն մըն է: Սխալ է ան նախ՝ որովհետև կ'ուրանայ մարդուն
կրօնականութիւնը, անոր հիմնական և ազնուական մէկ յատկանիշը: Երկրորդ՝
իր պտուղները, աւետարանական բացատրութեամբ, «չար» են: Ուրիշ խօսքով
իրեն սխալ դրութիւն՝ սխալ արդիւնքներ միայն սահմանուած է տալ: Ասիկա
ձրի վերագրում մը չէ, այլ իրողութեանց և փաստերու վրայ հիմնուած հաւաս-
տում մըն է: Կրօնքէ պարպուած մարդը սէրէն դատարկուած անձ մըն է. ու-
րովհետև ճշմարիտ կրօնքին էութիւնը սէրն է: Բոլոր բարի գործեր, օգտակար
և մնայուն ծառայութիւններ սէրէն կը բղխին: Կարգ մը «անկրօն» նկատուած
մարդոց կարծեցեալ «օգտակարութիւնը» կամ երևութական է և կամ արդիւնք
է մարդու մէջ մնացած կրօնքի զիտակից կամ անզիտակից հետքերուն: Բաց
աստի երբեք չմոռնալ որ շրթունքը միշտ ալ հարազատ թարգմանը չէ հոգիին և
ներքին մարդուն: Ամէն «չեմ հաւատար» ըսող մարդը անպատճառ անհաւատ
մը չէ, ոչ ալ ամէն «կը հաւատամ» ըսողը անպայման հաւատացեալ է. մար-
դուն կեանքն է որ գործնականապէս պիտի հաստատէ թէ կրօնական զգացումէ
դատարկուած է թէ կը պահէ զայն: Աւետարանի երկու եղբայրներու առակին
մէջ նա որ իր հօրը ըսաւ. «այդի չեմ երթար», զնաց. իսկ ան որ ըսաւ. «կ'եր-
թամ», չզնաց: Հետևաբար ոչ թէ շրթունքը, այլ մարդուն գործերն են որ
պիտի ըսեն թէ արդարև կրօնապէս խեղանդամ է ոք թէ՛ առողջ: Յիշել նաև
որ կարգ մը պտուղներ թէև քաղցր կը թուին քիմքին, և հաճոյ՝ աչքին, սա-
կայն երբ ուտուին կը դառնացնեն ստամոքսը և կը թունաւորեն արիւնը: Այս-
պէս են գործքերը նաեւ կարգ մը անկրօն մարդոց:

Ոչ միայն մեր պզտիկ ածուին ներքին տաղնապները, այլ նաև ամբողջ
աշխարհի ներկայ տաղնապին պատճառը անկրօն մարդոց յարուցած փոթորիկն
է: Համայնավարութիւնը, որ ինքզինք նոյնացուցած է անկրօնութեան և ան-
աստուածութեան հետ, պատասխանատուններէն մէկն է այսօրուան մեր աշ-
խարհի մեծ տաղնապներուն: Դրամատիրութիւնը և զաղթապաշտութիւնը, ինչ-
պէս նաև ցեղակրօնութիւնը, այսինքն ազգին և պետութեան պաշտամունքը,
որոնք գործնական անկրօնութիւններ են, միւս պատճառներն են մեր ժամա-
նակներու համամարդկային տաղնապներուն:

ԿՐԹՆՔԸ ԽՂՃԻ ԽՆԴԻՐ ԶԷ. —

Երկրորդ սխալ ըմբռնումը կրօնքի մասին՝ տեսակէտն է այն մարդոց ու-
րոնք կը յայտարարեն որ «կրօնքը խղճի խնդիր է»:

Ստոյգ է թէ կրօնքը սերտօրէն կապ ունի խղճի հետ, սակայն լոկ խղճի
հարց չէ: Եթէ մինչև իսկ նման կարծիք ունեցողներ հաւատք ընծայէին իրենց
ըսածին, այն ատեն պէտք չէ զգածուէին տեսնելով որ հայ մը իր հայրերու
հաւատքը ձգելով կը յարի տարբեր դաւանանքի մը, կամ մինչև իսկ իրեն կրօնք
կ'ընտրէ հրէութիւնը կամ պոհայականութիւնը կամ ուրիշ ունէ հեթանոս հա-
ւատք: Սակայն խղճ ունեցող ո՞ր հայը անտարբեր պիտի մնար նման երևոյթի
մը առջև: Եթէ արդարև կրօնքը լոկ «խղճի հարց» է, ուրեմն շիտակ են նաև

անոնք որոնք «կրօնքը ափիոն» կը հռչակեն և իրենց խիղճերէն թելադրուած կ'աշխատին ներելի և աններելի ամէն միջոցներով զայն մէջտեղէն վերցնել, Անշուշտ թէ շիտակ չեն պիտի պոռան նաեւ անոնք որ կը քարոզեն «խղճի կրօնքը» եթէ տակաւին խիղճ ըսուածը մնացած է իրենց մէջ:

«Կրօնքը խղճի խնդիր է» յանկերզը ոմանց համար պարզապէս կը նշա. նակէ «Ուզես հաւատա, ուզես մի հաւատար, այդ քու զիտնալիքդ է»: Մէկը որ նման համոզում և «հաւատք» ունի՝ այլևս չի կրնար կրօնքի դերադրոյն կազմակերպութիւնը եղող Եկեղեցիի անդամ մնալ, որովհետեւ Եկեղեցին կը հիմնուի կրօնական որոշ հաւատքի վրայ, ուր այլևս նախընտրութեան հարց չկայ. կամ կը հաւատաս և անոր անդամ կը մնաս և կամ չես հաւատար և միանգամ ընդ միշտ դուրս կ'ելլես անոր շրջանակէն: Որովհետեւ Եկեղեցին իր հաւատքը արդէն իսկ սահմանած է, և «խղճին» նոր ըսելիք չէ ձգած. «Հաւատամք ի մի Աստուած . . . : Հաւատամք և ի մի Տէր Յիսուս Քրիստոս . . . : Հաւատամք և ի Ս. Հոգին . . . : Հաւատամք Եկեղեցի սուրբ . . . »: «Ամենայն որ հաւատայ՝ ընկալցի զկեանս յաւիտենականս . . . որ ոչ հաւատայ՝ արդէն իսկ դատապարտեալ է»:

ԿՐԾՆՔԸ ԿԵՆՍԱԿԱՆ ՀԱՐՑ Է. —

Հետեւաբար երբ արտասահմանի մէջ մեր Եկեղեցական զործերը անփառունակ երևոյթ մը կը պարզեն, այդ ինքնին նշան է որ տեղ մը, կամ շատ մը տեղեր հաւատքի և կրօնքի խաթարում առաջ եկած է: Մարդկային մարմինի ունի մասին մէջ երբ ախտավարակ հիւանդութիւն ինկած է, զայն բուժել կը ջանան կամ դեղերու դարմանումով և կամ վիրաբուժական զործողութեամբ: Եկեղեցի մը տարբեր ճամբայ և միջոց չունի: Եկեղեցիի բուժիչ դեղերն են ապաշխարանք և Աւետարանը: Անոր «թօնիկ», այսինքն ոյժի դեղերն են Ս. Հաղորդութիւնը և Աստուծոյ շնորհքը: Եթէ ասոնք չօգտեն Եկեղեցւոյ Մարմինն հիւանդացած մասին բուժման, պէտք է զործածուի վերջին կտրուկ միջոցը, նախքան մարմինին մահանալը կամ ալլաքերուելը: «Ամենայն ուռ (ճիւղ) որ յիս է և ոչ բերէ պտուղ՝ կտրէ զնա» (Յովհ. ԺԵ. 2): Եթէ անպտուղ ճիւղը սահմանուած է կտրուելու, ապա ի՞նչ պէտք է ըլլայ վիճակը միջբոլոր անուցանող և բաշխող ճիւղերուն: Այդ մասին ևս իր պատասխանն ունի Աւետարանը. «Յանուն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի Ժողովել ձեզ ի միասին . . . և մատնել զայնպիսին սատանայի ի սատակումն մարմնոյ, զի ոգին ապրեսցի յաւուրն Տեառն մերոյ» (Ա. Կորնթ. Ե. 4-5):

Ուրեմն կրօնքը մարդկային էակին համար ուտելու և խմելու չափ կենսական խնդիր մըն է: Ճշմարտապէս հասկցուած և անկեղծօրէն կիրարկուած կրօնքը հիմքն է օգտակար և արդիւնաւէտ կեանքի, հիմքն է բարոյականութեան, արդարութեան և համերաշխութեան: Առանց կրօնքի՝ կամ սխալ կրօնքով ապրող անհատը կամ ընկերութիւնը նման է անդէկ՝ կամ սխալ զեկավարուած նաւու մը, որուն վախճանը անխուսափելիօրէն նաւաբեկութիւն է . . . :

Հաւատացեալներ լրջօրէն պէտք է արթննան ահաւորութեան այն վտանգին՝ որուն կ'ենթարկեն իրենց փրկութեան տապանը եղող Եկեղեցին, անոր զեկը յանձնելով մարդոց՝ որոնք չունին ոչ կրօնական կողմնացոյց, ոչ ալ կը ճանչնան նաեւն կառուցուածքը և զայն վարելու շիտակ կերպը . . . :

ԿՐԹՆԱԿԱՆ

Ա.Ղ.ՕԹՔ ԵՒ ՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ

ՍՈՒՐԲ ՅՈՎՀԱՆՆՈՒ ՈՍԿԵԲԵՐԱՆԻՆ

(Կը կարգացուի Աւագ Հինգշաբթի, ի վերայ ապաշխարողաց)

Օրհնեալ է ամենասուրբ Երրորդութիւնը երկինքի մէջ՝ Հայրը և Որդին և Սուրբ Հոգին։ մեծ գոհութիւն անեղանելի, անփոփոխելի, անսահմանելի, ամենակարող, ամենատես, ամենապարզ և ամենակեցոյց, անմահ, անբաւ, անճառելի երեք անձնաւորութեանց և մի աստուածութեան։ պատիւ և երկրպագութիւն և մշտնջենաւոր փառաբանութիւն երկնաւորներէն ու երկրաւորներէն ու հրեղէններէն ու հոգեղէններէն, սերովբէներէն ու քերովբէներէն, հրեշտակներէն ու հրեշտակապետներէն՝ Երրորդութեան և միաստուածութեան։ որ համագոյ և էակից Աստուածութիւնն է իսկապէս, հաւատար՝ խորութեան, բարձրութեան, լայնութեան և երկայնութեան մէջ։

Որ իր կանխագէտ զօրութեամբ ստեղծեց երկինքն ու երկիրը ու հրեշտակներու բնաւոր զօրքերը։ տարածեց երկինքը առանց հիմի՝ խորանորդ գմբեթած և աստուածութեամբ, ու անոր վրայ կուտեց ջուրերու բազմութիւնը, ուրկէ կը քային հրեղէնները առանց շիջանելու, վասնզի անկաւարող է ամէն բանի։ աւագով սահմանափակեց ծովը։ երկիրէն բուսոցուց ծառերն ու ծաղիկները՝ իրենց սերմերով։ երկինքը զարդարեց աստղերով, ու անկէ ճառագայթեց արեւն ու լուսինը, տարին պսակեց չորս եղանակներով, որոնք կը նմանին անհաշտ ոսթներու և նոյն ատեն սիրակցորդ բարեկամներու։ Պէսպէս զեռուններ ստեղծեց ծովին մէջ, ու շատ գազաններ ու անասուններ, սողուններ ու թռչուններ՝ երկրի վրայ։

Ապա ամենէն ետքը ստեղծեց մարդը իր պատկերին նման, ու փչեց անոր շունչ կենդանի, ու մարդը եղաւ հոգի կենդանի։ Ու ամէնքը հնազանդեցուց անոր, ու մարդը

եղաւ միջասահմանը կեանքի և մահուան։ ու պատուիրեց անոր չուտել զխտութեան ծառէն, ու պատուէրը պահելու պարագային՝ վերին Երուսաղէմի վերնայարկը խոստացաւ։

Իսկ բանասարկուն իր չարութեանը դրժիք գտնելով օձը՝ անոր միջոցաւ խօսեցաւ կնոջ՝ խաբեց զայն աստուածանալու հրապարով, ու կերցնել տուաւ զխտութեան ծառէն, ու զայն ամօթալից ու մերկ թողուց լուսեղին փառքէն։ Իսկ Բարերարը ըսաւ քաղցր ձայնով. «Ո՛ր ես Ադամ», ու անոր դրախտ իջնելը իր Միածին Բանին աշխարհ գալուն օրինակը եղաւ, ու անոր ոտնաձայնը Յովհաննէս Մկրտիչին յառաջընթացութեանը նմանեցաւ։ Իսկ Ադամ իր անզղջութեամբ դէպի մահ ղիմելով՝ իր կորուստին պատճառ համարեց անպարտական Աստուածը, ու ըսաւ. «Այս կինը զոր տուիր՝ ասիկա յանցանք գործել տուաւ ինձի»։ Իսկ արդար զատուորը անիծեց թէ զանոնք, և թէ՛ յանցանքի մէջ ձգողները, ու արտաքսեց դրախտէն։

Իր ողորմութեամբը սակայն ընդունեցաւ Արէլի պատարագը, անմահացուց անոր սերունդէն Ենովքը, պահեց տապանին մէջ Նոյը՝ բազմաթիւ կենդանիներովը, ու ամպարիշտ կայէնն ու իր սերունդը ջրնջեց սահանարաց անձրեւով։ Օրհնեց Արարիւն՝ երգմամբ խոստանալով անոր՝ թէ «Պիտի բազմացնեմ քու զաւակդ երկինքի աստղերուն չափ»։ Շատ մը նշաններով ու հրաշքներով խօսեցաւ մեր հայրերուն, անոնք ևս իրենց կարգին տեսակ տեսակ հրաշքներ գործեցին, ու հրեշտակներ զըրկեց անոնց իբրեւ վերակացու։

Իսկ երբ ժամանակներու լրումը եկաւ՝ մեզ հետ խօսեցաւ իր Որդին միջոցաւ,

որ եկաւ ու մարմնացաւ Սուրբ Կոյսէն, ու մտաւ օրէնքի տակ, որպէսզի ազատէ օրէնքի տակ գտնուողները. կատարեց օրէնքներն ու մարգարէութիւնները. նշաններ և հրաշքներ գործեց, կոյրերը լուսաւորեց, անդամալոյծներն առողջացուց, ղեւելերը հալածեց. ապա իրրեւ լրումն հրաշքներուն՝ յարութիւն շնորհեց չորս օրուան մեռեալ Ղազարոսին՝ դուրս կանչելով զայն գերեզմանէն: Նստաւ էշի ու աւանակի վրայ, որ խորհուրդն է հրեաներու և հեթանոսներու կողումին, այդ պատճառաւ մանուկները կ'երգէին. «Ովսաննա, օրհնութիւն Դաւիթի Որդիին»:

Իսկ այսօր չարչարուելու կուգայ յօժար կամքով, ու յանձն կ'առնէ մատնուիլ անօրէն աշակերտէն: Իրիկունը՝ երբ խոնարհութիւն կը սորվեցնէր տասներկու աշակերտներուն՝ ամենէն առաջ ոտքերը կը լուար Յուզային, որ քահանայապետին գաւիթը կը ղեկեւորէր ու կ'ըսէր միտքէն. «Իւր անգամ ալ մեծարելու ըլլաս զիս՝ պիտի չը մոռնամ երեսուն արծաթը»:

Արդ այս ահաւոր ու հրաշալի տօնիս օրը ուրախացան հրեշտակներն ու մարդիկ: Այսօր վերցաւ Ադամի անէծքին ցանկապատը: Այսօր ազատեցանք սատանայի ծառայութենէն: Այսօր արարածներու Արարիչը երկրի վրայ երեցաւ: Այսօր սերովբէներու Աստուածը՝ ծառայի կերպարանք կը զգենու: Այսօր քերովբէներու անտեսանելին՝ կը խոնարհի ու կը լուայ աշակերտներուն ոտքերը: Այսօր լոյսը վերարկուի նման իր վրան առնողը՝ ղենջակ կը կապէ: Այսօր Հօր աթոռակիցը՝ հողեղէններուն հետ կը բազմի: Այսօր Ս. Հոգիին փառակիցը՝ յանձն կ'առնէ մահուան դատապարտուիլ: Այսօր ամենուն կեանք տուողը՝ մահկանացուներուն կը հաւասարի: Այսօր անձեռն նետուած քարը՝ լեռնանալով կը լեցնէ տիեզերքը:

Այսօր կը բաշխէ իր մարմինն ու արիւնը, ու երևան կը բերէ աշակերտին անօրէն խորհուրդը: Այսօր կը կապուի նոյնինքն կապեալներն արձակողը, զոր երկինք բաւական չէր իր մէջ ամփոփելու: Այսօր կ'օրհնէ առաքեալները իրրեւ դպիր քահանայութեան: Այսօր կը գտնուի կորսուած դրամը, այսինքն՝ թագաւորական պատկերը: Այսօր կ'ուրախանան հրեշտակները՝ մոլորեալ ոչ-

խարին գտնուելուն վրայ: Այսօր ճշմարտապէս հաղորդուեցանք Տիրոջ մարմինն ու արիւնին: Այսօր օրհնուեցան քահանայապետները՝ բոլոր քահանաներով միասին: Այսօր լուսադարձուեցան թագաւորները իրենց բոլոր զօրութիւնով ու իշխանութիւնով՝ Դաւիթին ու անոր դասադուխներուն հետ միասին: Այսօր օրհնուեցան ձերերն ու մանուկները, երիտասարդներն ու կոյսերը՝ կապովին ու արձակովին ձեռքով: Այսօր դրախտը կը բացուի մարդկութեան առջև, և բոլոր արարածները կը ցնծան անմահական կեանքին մէջ: Այսօր թօթափեցինք հին տրտմութիւնը և Քրիստոսով նորոգուեցանք ամէնքս: Այսօր իշխանութիւն տուաւ կոյսել օձերն և կարիճներն ու թչնամիւն բոլոր զօրութիւնները: Այսօր հաւատացեալները աւաղանով լուսադարձուեցան և մաքրուեցան մեղքի աղտերէն:

Արդ՝ թո՛ղ գայ ձեզի Երուսաղէմի միսիթարութիւնը, ինչպէս ըսուած է. «Միսիթարեցէ՛ք, միսիթարեցէ՛ք իմ ժողովուրդս, կ'ըսէ Աստուած, քահանաներդ, խօսեցէք Երուսաղէմի սիրտին, միսիթարեցէ՛ք ազգը, վասնզի անկալ լեցուեցաւ տառապանքով: Թո՛ղ ներուիւն ուրեմն անոր մեղքերը»: Դարձեալ՝ թէ՛ «տեսայ անոր սիրտին ճամբաները ու բժշկեցի, ու միսիթարութիւն պարգեւցի անոր, ու փոխանակ մոխիրին՝ ուրախութեամբ օծեցի զայն»: Արդ՝ բարեգութն Աստուած ուրախացնէ ձեզ ամէնքդ, ու արժանի ընէ իր երկնաւոր պարգեւներուն: Օրհնէ՛ Տէր Աստուած մեր հայրապետը Ս. Գրիգորին հետ, և միւս սուրբ հայրապետներուն դասակից ըրէ զայն: Որհնէ՛ Տէր Աստուած քահանաներդ՝ Մելքիսեդեկ քահանային հետ, ու ըստ Մովսէսի տեսիլքին՝ զարդարէ Ահարոնի պատմուճանով, ու հողիադարդէ՛ դասակից ընելով առաքեալներուն, ու առանց ամօթի մշակներ ընէ ձեզ, որպէսզի հօտապետին երեւելուն՝ ընդունէք անթառամ փառքի պսակը:

Օրհնէ՛ Տէր Աստուած կրօնաւորներդ՝ Ս. Եղիայի և Ս. Անտոնի հետ, և ժառանգակից ու մասնակից ընէ անոնց: Օրհնէ՛ Տէր Աստուած ձերերդ՝ Խորայի ձերերուն ու ձերունի Սիմէոնին նման, որ Աստուածորդին զիրկն առած՝ խաղաղութեամբ արձակուիլ կը հայցէր: Օրհնէ՛ Տէր Աստուած երիտասարդները՝ Յովսէփին նման, որ հա-

ճոյ երեցաւ Աստուծոյ ու օրհնուեցաւ անկէ՝ Օրհնէ՛ Տէր Աստուած կրնե՛րք իւզարեք կրնե՛րուն նման, որոնք Փրկչին գերեզմանը զիմեցին ու լեցուեցան՝ իր սուրբ յարութեան աւետիսովը։ Օրհնէ՛ Տէր Աստուած ձեր մանուկները՝ Երրայեցիներու մանուկներուն նման, որոնք արմաւենիներու ստեր առին ու անոր առաջ ելլելով՝ կ'աղաղակէին ու կ'ըսէին. «Ովսաննա, օրհնեալ որ կուգաս Տիրոջ անունով»։ Օրհնէ՛ Տէր Աստուած ամէնքդ՝ մեր այս սուրբ եկեղեցիին ժողովուրդդ առհասարակ, այրերն ու կրնե՛րք, ծերերն ու մանուկները, երիտասարդներն ու կոյսերը, ու փրկէ՛ ձեզ ամէն չարքանիքէ, ամբացնէ՛ իր աջին հովանիին ներքեւ, ու երկինքի արքայութեան արժանի ընէ, ու իր անմատչելի լոյս երեսը երեւցնէ ձեզի։ Օրհնէ՛ Տէր Աստուած մեր այս տունն ու բնակութիւնը ու եկեղեցիիս հիմերը, ինչպէս կ'ըսէ. «Այսօր փրկութիւն եղաւ այս տանը», Արահամին ու իր ազգին ու ժառանգակիցներուն եղած աւետիսին համեմատ։ Օրհնէ՛ Տէր Աստուած այս տան սպասաւորները՝ լուսարարներն ու զոնապանները, ու անթառամ պսակին արժանացնէ զանոնք։ Օրհնէ՛ Տէր Աստուած տանս վերակացուն, մշակները, եղները, խաշներն ու հօտերը։ Օրհնէ՛ Տէր Աստուած մեր արտերը ու օգտակար բոյսեր բուսցնէ, հեռացնելով ամէն տեսակ բիծեր, հրդեհն ու զաւուկը, ժանտն ու կարկուտը, մարախն ու ջրեակը ու եղեմածին սառը. հեռացնէ նաեւ ամէն ցաւերն ու խաշնամահը մարդոցմ ու անասուններէն, ու անդունդը գլտորէ սատանան իր բոլոր զօրքերով, ու զրկէ իր խաղաղութեան հրեշտակը։ Օրհնէ՛ Տէր Աստուած մեր քաղաքին ժամկոչը, վասնզի ինչպէս հրեշտակապետին ձայնը յաղթող է՝ արթնցնելու համար ննջեցեալները մահուան քունէն՝ նոյնպէս անոր ձայնն ալ յաղթող է հալածելու համար սատանան իր ամէն զօրքերով։ Օրհնէ՛ Տէր Աստուած քաղաքիս բնակիչները ու հալածէ՛ բոլոր թշնամիին չար զօրութիւնները։

Օրհնէ՛ Տէր Աստուած միաբան ժողովուրդդ ու թեթեւցնէ ձեր մեղքերուն բեռները։ Օրհնէ՛ Տէր Աստուած խոստովանողներդ ու ապաշխարողներդ, ու ներէ ձեր յանցանքներուն՝ ինչպէս ներքց պոռնիկին, ու մաքաւորին, ու արժանի ընէ ձեզ այն լուսացումին որով լուաց այսօր սուրբ ա-

ռաքեալները վերնատան մէջ։ Ու ձեր սըրբապահութեան փոխարէն՝ երկնային կերակուրները պարզեւէ ձեզ. ու ձեր ժուժկալ ծարաւակրութեան փոխարէն՝ անմահական աղբիւրէն խմցնէ ձեզ. ու ձեր գիշերային տքնութեանց փոխարէն՝ հրեշտակներուն դասակից ընէ ձեզ, ու ձեր լուսակացութեան փոխարէն՝ անթառամ պսակներով զարդարէ ձեզ. ու ձեր աղքատներուն ըրած ողորմութեան փոխարէն՝ աջակողմեան զաւար բազմեցնէ ձեզ։

Արդ, ո՛վ աստուածասէր ժողովուրդ եւ Բրիտանոսի հաւատացեալներ, պահեցէ՛ք Տիրոջ պատուէրներն ու անոր իրաւունքները. մի՛ դադրիք ու մի՛ ձանձրանաք ողորմութենէ. մինչդեռ պատեհ ժամանակը ունինք բարիք գործեցէք, որպէսզի փոխարէնը յաւիտեանական կեանքն ընդունիք մեր Փրկիչ Երեսու Բրիտանոսէն։ Արդ՝ բարիքներ բաշխող ամենուն՝ տայ մեր կեղեցիներուն շինութիւն, քահանաներուն՝ ուղղութիւն, թագաւորներուն եւ իշխաններուն՝ վայելչութիւն, ծերերուն՝ մխիթարութիւն, կրօնաւորներուն՝ ժուժկալութիւն, երիտասարդներուն՝ ողջախոհութիւն, մեղաւորներուն՝ թողութիւն, հիւանդներուն՝ բժշկութիւն, դեւերուն՝ խորտակում, անտաժէտներուն՝ առողջութիւն, ու հոգիներու եւ մարմիններու փրկութիւն։

Եւ արդ, զայս լսելով՝ հեռու վանեցէ՛ք ձեր անձերէն չարութիւնն ու ամէն խարդախութիւն, իւրաքանչիւր ոք թո՛ղ ներէ եղբորը յանցանքին, ու վերցնէ մէջտեղէն խէթն ու չարութիւնը, ու բարի գործերու հետեւ ամէն մասամբ։ Սիրեցէ՛ք Տէրը բոլոր սրտով ու կատարեցէ՛ք Անոր կամքը. ամենուն հետ խաղաղութիւն ունեցէ՛ք, եղէ՛ք հեզ եւ խոնարհ, լսելով Աստուծոյ ձայնին՝ որ կ'ըսէ. «Որո՞ւմ մէջ պիտի բնակիմ ես, եթէ ոչ՝ հեզերուն ու խոնարհներուն, ու անոնց՝ որոնք կը դողան իմ խօսքերէս»։ Խաղաղութիւնը փնտռեցէ՛ք ու արդարութեան հետեցէ՛ք. յոյսով ակնկալեցէ՛ք։ Եւ Տէր Աստուած արարիչն ամենուն հաստատէ՛ ձեզ, եւ պարգեւէ՛ իր առատ բարիքները այս աշխարհի վրայ ու հանդերձեալին մէջ, ու աջակողմեան դասին արժանացնէ ձեզ, եւ ծանօթ ու անծանօթ ննջեցեալներուն՝ երկնից արքայութիւնը պատրաստէ, որ է օրհնեալ եւ փառաւորեալ այժմ եւ միշտ եւ յաւիտեանս յաւիտենից. ամէն։

Ա. Ռ. Ա. Ս Պ Ե Լ

Տժգոյն վերջալոյս է արդէն
Թօռեաճ վարդերու պըսակով.
Աղօթք եմ թէ մոմունջ սրտաբով
Չայներն իրիկուան՝ որ կ'երգեն...

Հէփաթ պասմեցի վարդերուն,
Լացող անձրեւին խօսեցայ.
Զիս խօլ, մտորուն, մոլորուն
Տեսան ցընորփի համբուն վրայ...

Ծո՞ւխ էր բուրվառի. կեանքն անցա՛ւ.
Ծիծա՞ղ էր աղջըկայ, աղբիւրի.
Մնացին արցունքներ, վէրք ու ցաւ,
Լեցուն բաժակով մը լեղի...

Յոյսերն իմ հոգիս լրբեցին.
Մութին հանգրուանն եմ հասեր.
Ես խոնջ ուղեւոր առանձին՝
Ճաքած եղէգ մ'եմ լրուսէր...

Ա՛լ ոչ երազի տառապանք,
Ո՛չ մէկ ըսպասում տենչանքի.
Խօսքի հեծեծուն արձագանգ.
Այս է առասպելն իմ կեանքի...

Ա.ՐՍԵՆ ԵՐԿԱՔ

ՀԱՅՐՍՆԱԿԱՆ

* * *

Մօրս արցունքի պարզութիւնն ունեք,
Դոհար կաթիլներ գարնան անձրեւի,
Դուք անհուն երկնի աչքից էք մաղում,
Երկինքը նրա դէմքն է երեւի:

Դուք մօրս կաթի քաղցրութիւնն ունեք,
Զմրուխտեայ ջրեր մեր աղբիւրների,
Մայրս հանգչում է այս պայծառ հողում,
Նրա սրտից էք ըխում երեւի:

Մօրս ձեռքերի քնքշութիւնն ունեք,
Լեռներից թռած հովեր հարաւի,
Դուք գիշեր-ցերեկ ինձ էք որոնում,
Մօրս մօտից էք գալիս երեւի:

Մօրս համբոյրի ջերմութիւնն ունեք,
Անապակ շողեր ոսկեայ արեւի,
Դուք իմ կարօտով վառուել աշխարհում,
Այդպէս կրակ էք դարձել երեւի:

ՀԱՄՕ ՍԱՀԵԱՆ

ՄԵՐ ՄԵԾԱԳՈՅՆ ՓԱՌՔԻՆ

Կը նայիմ երբեմն մեր դարերն ի վար —
Մահ համաճարած, աւեր եւ արիւն...
Վերակառուցում նորէն քառ առ քառ...
Կեանքի նոր ծիլեր ներքեւ արեւուն:

Կ'անիծեմ յանախ ես նախնիք մեր,
Որ մեր լեռները պարիսպ չեն ըրած,
Ու ձրգեր են որ անօրի «եռն»եր,
Գան յափրճակեն իրենց կիմն ու հաց:

Կը տեսնեմ սակայն աւելի հեռուն,
Հայ Արքան կանգնած Մաս'սի պէս վրսեմ,
Խրոխտ իր ձայնը, որ դեռ կը լըսեմ,
Կը հասնի մինչեւ Միջերկրեան Ծովուն:

Տիգրան, կ'ուզէի սիրս գոհար մ'ըլլար,
Քու քագիդ վրայ շողար, շողշողար:

Մ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ*)

*) Սիոնի նախորդ համարին մէջ (Յուլիս-Օգոստոս) յարգելի մեր աշխատակցին La Profundis խորագիրը պիտի ըլլայ De Profundis: ԽՄԲ.

ՀԱՅՐԵՆԱԿԱՆ

ՍԻՐՈՅ ԽՕՍՔԵՐԻՑ

Շող ու շռայլ այս աշխարհում, հրայրքներում, հմայքներում,
Արտիդ խորունկ խորքում ընկած՝ քո Հայաստան աշխարհն եմ ես:

Շքեղ լեզուով ինչքան կանչեն ու կախարդեն շռայլ խօսքով,
Քո վշտին՝ քոյր, քո ցրտին՝ հուր — քո մայրենի բարբառն եմ ես:

Ինչքան գերեն քեզ ուստաններն ու պալատները մարմարի,
Պահած մեր ոճն ու մեր ոգին՝ հայոց ազնիւ խաչքարն եմ ես:

Հազար գետ կայ, հազար ծովեր, ովկիաններ կան հզօրաշունչ,
Թէեւ փոքրիկ, բայց խո՞րն ու վեր՝ քո մաքրաջուր Սևանն եմ ես:

Ո՛ւր էլ լինես, ում գրկի մէջ, գիտե՛մ, կը գա՛ս, իմ հեռաւոր,
Զէ՞ որ դարծիդ ճամբին նայող, խոր կարօտած քո Վա՛նն եմ ես:

ՍԻԼՎԱ ԿԱՊՈՒՏԻԿԵԱՆ

ՊԵՏՄԵ-ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՊԱՊ ԱՐԾԱԿՈՒՆԻ

Գ. Լ. ՈՒՆ Ժ. Բ.

ՊԱՊ ԵՒ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍՈՒԹԻՒՆ

2. ՊԱՊ ԵՒ ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ ԴԱՍԸ

Առանց Արչակունի թագաւորի հաւանութեան՝ եպիսկոպոս մը Հայրապետական աթոռը չէր կրնար գրաւել: Թեկնածուն կրնար ընտրելին ըլլալ եկեղեցական դասու ջախջախիչ մեծամասնութեան, կամ բարձրաստիճան իշխաններու ժողովին, սակայն անոր ընտրութիւնը վաւերացուելու էր Արքայէն:

Փաւստոսի տուած տեղեկութիւններու ուշադիր քննութիւնն է որ մեզի կը յայտնէ այս սովորութիւնը կամ կանոնը, որ աւելի կը պարզուի Ներսէսի յաջորդի ընտրութեան շուրջ տեղի ունեցած մօլեղին պայքարի ընթացքին:

Խորհնացին ոչ մէկ ցուցմունք ունի այս մէկ կէտի շուրջ, և կը գահանայ սոսկ ըսելով թէ այսինչին տեղ կաթողիկոս եղաւ, կամ կաթողիկոս նստեցուցին, այնինչը:

Ընտրական այս ճգնաժամը չէր նմաներ, Արչակ թագաւորին կողմէ Զունակ եպիսկոպոսին նշանակուելուն հրաժարած Ներսէսի տեղ:

Ներսէս հրաժարած էր, բայց ողջ էր, և որքան ատեն ան կ'ապրէր, հայ եկեղեցականները կրնային անտեսել Զունակը, կամ ունէ ուրիշ անձ, որ զայրացած Արքան իր քէնը յագեցնելու համար կրնար կաթողիկոս հռչակել:

Անոնք գիտէին նաև, որ Զունակ առանց Կեսարիոյ եպիսկոպոսապետէն օծուելու որպէս Հայոց կաթողիկոս, ոչ մէկ հեղինակութիւն պիտի վայելէր: Արչակ գիտէր որ Կեսարիոյ Մետրապոլիտը պիտի չօժէր Զունակը, քանզի Ներսէս և Ներսէսեաններ, ոչ միայն պիտի բողոքէին թագաւորի անարդար քայլին դէմ, այլ գիւրութեամբ

պիտի համոզէին Փոքր Հայքի մեծ քաղաքներու եպիսկոպոսները, որ մերժեն վկայագիր տալ Զունակի:

Հայաստանէն եկած ընտրելիի համար այս վկայագիրները նախապայման էին իր օծումին: Սա այլևս տեսակ մը սովորութիւն եղած էր, Բարսեղի բռնեցով «Հին կարգ», և առանց Փոքր Հայքի եպիսկոպոսներու կողմէ տրուած վկայագիրներուն՝ ընտրելիի արժանաւորութեան մասին, Կեսարիոյ մեծ թեմի եպիսկոպոսապետը կը մերժէր օծել զայն:

Նոր կաթողիկոսի ընտրութիւնը կարելի չէր երկար ատեն յետաձգել: Ոչ միայն վարչական գործերու հսկողութեան համար, այլ, քանի մը թեմերու եպիսկոպոսները մեռած էին, կամ նոր թեմեր կային, որոնց համար եպիսկոպոսներ ձեռնադրուելու էին: Իսկ այդ բանը մինակ կաթողիկոսը կրնար ընել:

Պապ թագաւոր յօժար չէր, յամառ Ուղղափառեան Ներսէսի տեղ ուրիշ Ուղղափառեան մը կաթողիկոս ընդունիլ: Մանաւանդ որ Արքան ունէր իր թեկնածուն, Փաւստոս անունով մէկը, որ հաւանաբար Պապի հետ եղած էր միշտ, թերևս Պապի Պոլսոյ օրերէն ի վեր: Բարսեղ Կեսարացին, 372ին, Անտիոքի եպիսկոպոս Մելեդիոսին գրած նամակին մէջ, այս Փաւստոսին ակնարկելուն կ'ըսէ թէ ան Պապին հետ էր⁽²⁾:

(2) Basil, Letter № 120: Բաղմահմուտ L. Duchesne, այս նամակը 374 թուականին գրուած ցոյց տալով, սխալ կը մեկնաբանէ թէ Փաւստոսի Պապի հետ եղած ըլլալը՝ կը նշանակէ թէ ան Հայ թագաւորին հետ միասին 374ին կրիկիա դացած էր և անոր հետ միասին կ'ապրէր Տարսուս: (Duchesne, Vol. 2, Note, p. 324):

Թերևս կային հայ եպիսկոպոսներու մէջ
ոմանք, որ յարմարագոյն թեկնածու համա-
բէին նոյնինքն Ներսէսի գաւազը Սահակ,
որ այդ տոնն քսան տարեկանը անցած պիտի
ըլլար: Գրեթէ միևնոյն տարիքը երբ Ներսէս
կաթողիկոս կ'ըլլար: Այսպիսիներ, սակայն,
գիտէին թէ իրենց փափաքը անիրագործելի
էր, քանզի Պապ երբեք պիտի չյոժարեր
կաթողիկոս տեսնել երկտասարդ մը, որուն
հայրը Ներսէս՝ թագաւորին եկեղեցի մուտ-
քը արգելեր էր:

Բայց այս պարագային բաժանում ին-
կած էր եկեղեցական դասու մէջ: Բան մը
որ ակնկալելի էր: Մէկէ աւելի խումբեր,
իւրաքանչիւրը իր հաւնած թեկնածուով:
Անտարակոյս Պապ թագաւորի կողմնակից-
ներ ալ գտնուած ըլլալու էին:

Մեծամասնութիւնը սակայն կիւրեղ ե-
պիսկոպոս անունով մէկը կ'ուզէին տեսնել
կաթողիկոսական գահի վրայ: Հայ պատ-
միչներ չեն յիշատակեր այս կիւրեղը, և
մենք անոր կը ծանօթանանք Բարսեղ Կե-
սարացիի նամակներէն: Ուղղափառեան մը,
և թերևս զօրաւոր անհատականութեամբ
մէկը եղած կրնար ըլլալ — կամ կոռու-
շան — որ իրեն դէմ նոյնիսկ Փօքր Հայքի
մէջ հակառակորդներ ստեղծած էր:

Ինչ որ ալ եղած լինի կիւրղի նկարա-
զիրը, ան հայ եկեղեցականներու ստուար
խումբի մը ընտրելին էր:

Թագաւորի և եպիսկոպոսներու մէջ
խուլ պայքար սկսաւ:

Բարսեղ Կեսարացիին հռչակը, որպէս
Ուղղափառեան գաւառանքի կենդանի ամ-
րոցը, որմէ նոյնիսկ Վաղէս կայսրը ական-
ծեր էր, կ'արձագանդէր Մերձաւոր Արեւել-
քի և Հայաստանի մէջ:

Հայ եկեղեցականութեան մէջ գաղա-
փարը ծնունդ առաւ Բարսեղ եպիսկոպո-
սապետը Հայաստան հրաւիրելու, որ ան
գայ, և ոչ միայն եպիսկոպոսներ ձեռնա-
դրէ, այլ նաև եկեղեցական չիօթ և խառ-
նակ կացութիւնը շտկէ շտկրտէ իր անվի-
ճելի բարձր հեղինակութեամբ:

Իրենց սոսկական մէկ հրաւերովը, սա-
կայն, Բարսեղ հազիւ թէ տեղէն չարժեր:
Կամ Պապ թագաւոր արգելէր անոր Հայաս-
տան մուտքը:

Աւելի վարպետ ձև մը գտնուեցաւ:

Նոյնինքն Վաղէս կայսրը միջամուխ

ըլլալու էր, կարծես Հայ եկեղեցւոյ տագ-
նապը Բիւզանդիոնի պետական մէկ հարցը
ըլլար:

Մուշեղ Մամիկոնեան չարունակ յա-
րաբերութիւն կը պահէր յոյն զօրավարնե-
րու հետ, և անոնց միջոցաւ ալ, ի պա-
հանջել հարկին, կայսեր⁽³⁾:

Տերենտիոս կոմսը, որպէս հրամանա-
տար 12 լեզէոններու, Վրաստան կը գըտ-
նուէր: Այս մարդը ջերմ Ուղղափառեան
էր: Իր աղջիկները սարկաւազուհիներ էին
կուսանոցի մը մէջ, և հայր ու աղջիկներ՝
Բարսեղի հրացումին արժանացած:

Հայ եպիսկոպոսները, հաւանաբար Մու-
շեղի միջոցաւ, կամ մասնաւոր պատուի-
րակութեամբ մը գլխեցին Տերենտիոսին և
անոր պարզեցին Հայաստանի եկեղեցական
տագնապը: Անշուշտ չմոռնալով յիշել նաև
Պապ թագաւորի դէպի Ուղղափառեաններ
ցուցուցած հակակրութիւնը:

Տերենտիոս զիմեց Վաղէս կայսեր:

Վաղէս զիւանազլտական նպաստաւոր
քայլ մը համարեց ընդ առաջ երթալ իր զօ-
րավարի զիմումին: Ծապուհի չարունակա-
կան բողոքներուն և սպառնալիքին առջև
Բիւզանդիոնի արքունիքը զգոյշ էր պատե-
րազմի պատրուակ ստեղծելէ, հետևաբար,
Պապի թագաւորելէն վերջ Հայաստանը ձգած
էին իր բախտին, ըստ կարելւոյն հեռու կե-
նալով քաղաքական կամ զինուորական ունե-
միջամտութենէ, և զոհանալով Մուշեղի ի-
րենց ի նպաստ գործունէութենէն:

Կայսրը Տերենտիոսի թեւադրութիւնը
նկատեց յարմար պատահութիւն, որով Բիւ-
զանդիոնի աղղեցութիւնը, ուրիշ անկիւնէ
ալ, պիտի չարունակէր զարգանալ Հայաս-
տանի մէջ:

Արիոսեան Վաղէս՝ Ուղղափառեան
Բարսեղի դէմ իր հակակրութիւնը զսպելով,
կայսերական հրամանադիր զրկեց Կեսարիոյ
եպիսկոպոսապետին՝ մեկնելու Հայաստան,
հոն կարգադրելու եկեղեցական խնդիրները
և հայ աշխարհի համար պէտք եղած եպիս-
կոպոսները ձեռնադրելու:

Տերենտիոս կոմսն ալ միևնոյն իմաս-
տով նամակ զրկեց իր մեծ բարեկամին:

Բարսեղ ճամբայ ելաւ Հայաստան, իր

(3) Փաւստոս, Ե. 34:

կարեւոր առաքելութիւնը ի գլուխ հանելու⁽⁴⁾։

Բարսեղ յարմար դատած էր, որ Հայաստանի համար ձեռնադրելիք եպիսկոպոսները, փոխանակ հայ աշխարհի մէջ փնտռելու, Բիւզանդական շրջանին մէջ ապրող Փոքր Հայքի բնակիչներէն ընտրէ։ Հաւանաբար Վաղէս և Տերենտիոս թեալդրած կրնային ըլլալ այդ, խորհելով թէ սոյն թեկնածուները, թէև հայեր, բայց բիւզանդականացած հայեր կ'ըլլային։

Հայ եպիսկոպոսներ, խանդավառուած Բարսեղի գալուստէն, շատեր ճամբայ ելան գիւմարեիւզ գիւղք, և յառաջացան մինչև Սատալա քաղաքը, որ Հայաստանի սահմանին մօտ էր, բազմաթիւ հայ բնակչութեամբ։ Կարեւոր կեդրոն մը, դատելով այն շատ մը ճամբաներէ, որոնք կապաղովկայէն և Պոնտոսէն Սատալա կը հասնէին կը միանային։

Բարսեղ իր ուզած եպիսկոպոսական թեկնածուները կրնար գտնել Փոքր Հայքի գլխաւոր քաղաք Նիկոպոլիս (Շապին-Գարահիսար)⁽⁵⁾ հայերէն, որոնք հայ լեզուի և սովորութեանց ծանօթ էին։ Յիրաւի, անոնցմէ քանինները Բարսեղ անձամբ կը ճանչնար և արդէն անոնց անունները առած էր։

Ան գիւմեց Փոքր Հայքի Մետարապոլիտ և Նիկոպոլիտի եպիսկոպոս Թէոտոթոսին։ Սա նախ համաձայնեցաւ, ապա վէճի մը պատճառաւ, թշնամացաւ Բարսեղին, և երբ այս վերջինը Նիկոպոլիս հասաւ, մերժեց երեսը տեսնել, ոչ ալ ուզուած թեկնածուները տուաւ։

Բարսեղի աչքին, իր առաքելութիւնը ձախողած էր։ Այս պարագան կը թեւադրէ մեզ ենթադրելու թէ, Կայսեր պահանջը եղած ըլլալու էր՝ եպիսկոպոսական թեկնածուները անպատճառ Բիւզանդական հպատակներէ ընտրել։ Այլապէս Բարսեղ ունէր զգուշացնելու պիտի չկրէր Հայաստանի մէջ թեկնածուներ ճարելու, ուզածին չափ։

Բարսեղ ետ պիտի երթար Կեսարիա։ Բայց Սատալայի մէջ հայ եպիսկոպոսներ իրեն կը սպասէին։ Հոն եկած էր նաև Կիւրեղ եպիսկոպոսը։

Սատալան հարիւր միոն հարաւ - արեւ-

ւելք էր Նիկոպոլսէն։ Բարսեղ յանձն առաւ սոյն երկար ճամբորդութիւնը, հակառակ իր հիւանդկաւ վիճակին, և հասաւ Սատալա։

Ան կշտամբական խօսքեր ուղղեց հայ եպիսկոպոսներուն իրենց անմիաբանութեան և վէճերուն համար։ Պէտք է մէկզկէ ձգելն իրենց ծոյլ անտարբերութիւնը և նոր ետանդով աշխատելն Տիրոջ եկեղեցիներու պայծառութեան համար։ Հայաստանի մէջ շատ յանցանքներ կը գործուէին, գիտնալու էին անոնց առջևը առնել։ Ինքը, Բարսեղ, անոնց կարգ մը կանոններ պիտի տար, օգնելու իրենց գործին մէջ։

Կիւրեղի թշնամիներէն ալ ներկայ էին հոն, որոնք ծանր ամբաստանութիւններ ըրին այս կաթողիկոսական թեկնածուին դէմ։ Նոյնիսկ Սատալայի բնակչութենէն շատեր Կիւրեղի մասին խիստ արտայայտութիւններ ըրած էին։

Բարսեղ քննեց ամբաստանութիւնները «մեր եղբայր Կիւրեղի» դէմ։ Գտաւ զանոնք անհիմն, և հաշտեցուց կողմերը⁽⁶⁾։

Սատալայի եկեղեցին եպիսկոպոս մը չունենալուն, բնակչութեան խնդրանքին վրայ, Բարսեղ իր մէկ աղագականը, Պոմենիոս, անոնց առաջնորդ կարգեց։

Կեսարիա վերադառնալէն վերջ, Բարսեղ Հայոց թագաւոր Պապէն լուր պիտի ստանար։

Կապաղովկոյ մեծ թեմին այս հռչակաւոր եպիսկոպոսապետը գլխաւոր դերակատարներէն մին ըլլալուն այն յուզումնալի պայքարին որ Հայաստանի կաթողիկոսական թափուր աթոռին շուրջ մղուեցաւ, ուր երիտասարդ Պապ պիտի գօտեմարտէր՝ հսկայական հեղինակութիւն ձեռք ձգած այս անձնաւորութեան հետ, պահ մը կանգ առնենք մօտէն ծանօթանալու քրիստոնեայ եկեղեցւոյ ականաւոր Սուրբերէն Բարսեղ Կեսարացիին։

Այս կ'ընենք նաև այն պատճառաւ, որ հայ պատմաբաններ, ըստ արժանւոյն և ըստ իրաւանց, պէտք եղած ուշադրութիւնը չեն դարձուցած այս տրամային, ուր Հայաստանեայց եկեղեցւոյ ինքնիշխանութեան հարցը յանկարծ մէջտեղ կուգար՝ իր վերջնական լուծումը ստանալու համար։

(4) Basil, Letter № 99։

(5) Ոմանք Տիվրիկ քաղաքը կը համարեն հին Նիկոպոլիսը։

(6) Basil, Letter № 99։

Փ Լ Ո Ւ Խ Փ Գ.

ՊԱՊ ԵՒ ԿԵՍԱՐԻԱ

1. ՍՐ. ԲԱՐՍԵՂ

Բարեկեցիկ քրիստոնեայ ընտանիքի մը տասը զաւակներէն մին — հինգ մանչ, հինգ աղջիկ — Բարսեղ ծնաւ 329 թուականին Կեսարիա:

Նախնական կրթութիւնը ստացաւ իր ծննդավայրի դպրոցին մէջ: Իրեն դասընկեր ունէր Գրիգոր Նազիանզացին, որուն հետ մինչև վերջ բարեկամ մնաց, և երկուքն ալ իրենց մահէն վերջ պիտի դառնային քրիստոնեայ եկեղեցւոյ առաջնակարգ սուրբերէն:

Կեսարիայէն անցաւ Պոլիս: Ապա, 21 տարեկանին, Աթէնք գնաց բարձրագոյն կրթութիւն ստանալու, ուր մնաց չորս տարի, մինչև 355 թուականը: Իր դասընկերներուն մէջ էր Յուլիանոս, որ քանի մը տարի յետոյ Կայսր պիտի ըլլար, ինչպէս նաև իր մտերիմը Գրիգոր Նազիանզացին: Իր երկու ուսուցիչներէն մին էր հռչակաւոր Պարոյր Հայկազնը, որու մասին գրած ենք առաջ:

Կեսարիա վերադարձին, Բարսեղ ուսուցիչ եղաւ ճարտասանութեան: Հպարտ էր իր ուսումնական շնորհքին համար, ընդհանուր ուշադրութիւն գրաւած էր, և թեւեւ իր աշխարհիկ կեանքը վերջացնէր որպէս մէկը իր առեւին մեծ դաստիարակներէն և հետորոններէն, եթէ չըլլար իր զարմանալի քոյրը Մակրինէն, տասը զաւակներու երիցագոյնը:

Սրբակրօն Մակրինէն խորապէս տպաւորեց իր ինքնահաւան եղբայրը, որուն թելադրեց և համոզեց նուիրուիլ Եկեղեցւոյ: Բարսեղ մկրտուեցաւ և 357ին կրօնական կարգ ընդունեց: Իր նուիրումը անկեղծ էր և հիմնուած խոր հաւատքի վրայ:

Կեսարիան ձգելով, տարի մը ճամբորդեց Եգիպտոս, Սիւրիա, Պաղեստին և Միջագետք: Շատ բան լսած էր սրբակենցաղ ճգնաւորներու և անապատականներու մասին, ուստի կ'ուզէր անձամբ ծանօթանալ անոնց կեանքին, ընդօրինակելու փափաքով:

358ին վերադարձաւ իր ծննդավայրը: Քաշուեցաւ Աննէսի կոչուած աւանը, ուր մնաց հինգ տարի: Երեւելիան անապատականներու կեանքը, թէև սուրբ, բայց անգտաւ անգոհացուցիչ: Ինչո՞ւ խմբովին չապրին, նուիրուած աստուածահաճոյ աշխատանքի, որմէ օգտուին իրենք ալ, քրիստոնեայ հաւատքն ալ:

Այս համոզումով էր որ Բարսեղ վանքեր հիմնեց Կապադովկիոյ և Պոնտոսի նահանգներուն մէջ: Մինակ վանքերով չգոհացաւ, այլ իր քանքերուն շնորհիւ, որքանոցներ, աղքատանոցներ, կուսանոցներ և հիւանդանոցներ գոյութեան եկան:

Կեսարիոյ եպիսկոպոս Դիանիոս մեռաւ 362ին: Այս թեւը, Պոլսոյ պատրիարքութենէն վերջ, Փոքր Ասիոյ ամենամեծ երկու թեմերէն մին էր, միւսը ըլլալով Եփեսոսը: Կեսարիոյ եպիսկոպոսապետը իր իրաւասութեան տակ յիտուն քորեպիսկոպոսներ ունէր, և անոր հեղինակութիւնը կը տարածուէր տասնեակ մը նահանգներու վրայ թէ՛ Կապադովկիոյ և թէ՛ Պոնտոսի մէջ: Նոյնիսկ Հայաստանի աթոռը կը համարէին ենթակայ Կեսարիոյ հեղինակութեան:

Այսպիսի հզօր և հարուստ աթոռի մը գահակալի ընտրութիւնը մեծ վէճերու տեղի կուտար: Եպիսկոպոսներ խումբերու բաժնուած, իւրաքանչիւր խումբ իր թեկնածուն կ'ունենար:

Ընտրական բուռն պայքարէ վերջ, Եւսեբիոս ընտրուեցաւ եպիսկոպոսապետ: Ան, սակայն, կը նախանձէր Բարսեղի — որ այժմ քահանայ ձեռնադրուած էր — հետդհետէ ծաւալող համբաւին: Բարսեղ, նորընտիր եպիսկոպոսապետին հետ բախումէ խուսափելուն, քաշուեցաւ Պոնտոս, իր խրատակրօն կեանքը շարունակելու:

Երբ 364ին, Արիստեան Վաղէս Կայսրը հալածանք սկսաւ Ուղղափառեաններու դէմ, Ժողովրդի պահանջին վրայ՝ Եւսեբիոս հետ կանչեց Բարսեղը, որ Արիստեաններուն դէմ պայքարը վարէ: «Եւսեբիոս Ժողովուրդին կ'առաջնորդէ, Բարսեղ առաջնորդին կ'առաջնորդէ», ըսած էր Գրիգոր Նազիանզացին:

Պայքարի ամենատաք շրջանին, 370ին, Եւսեբիոս մեռաւ: Դարձեալ ընտրական վէճ ու կռիւ: Բարսեղ կ'ուզէր ընտրուիլ, որպէսզի Վաղէսի դէմ պաշտպանէ Ուղղա-

ԵՐԱԺՇՏԱԳԻՏԱԿԱՆ

ՄԻՋՆԱԴԱՐԵԱՆ ՀԱՅ ԿՈՄՊՈԶԻՏՈՐՆԵՐ

— ♦ —
23.

ԵՐԱԺԻՏՏ ԵՌՈՎՀԱՆՆԷՍ ԵՐԶՆԿԱՑԻ

(1250 — 1326 թ.)

Միջնադարեան հայ արուեստի և բանաստեղծական գրականութեան վաստակաւոր և լաւագոյն մշակներից մէկն է Յովհաննէս Երզնկացին, որ հայ գրականութեան պատմութեան մէջ յայտնի է նաև Պլուզ (կապուտաշեայ) կամ Ծործորեցի մականունով: Ապրել և ստեղծագործել է նա 13րդ դարում, որի հնագոյն ձեռագիր տաղարանների էջերից փրկուած բանաստեղծութիւնները մինչև օրս էլ առանձին գրքով չեն հրատարակուած:

Այս տաղանդաւոր գրական մշակի ա-

փառ դաւանանքը: Իրեն կը հակառակէին բազմաթիւ եպիսկոպոսներ. հետագային, երբ Բարսեղ ընտրուեցաւ, զաղտնօրէն շարունակեցին իրեն թշնամի մնալ:

Բուռն պայքարէ վերջ Բարսեղ ընտրուեցաւ եպիսկոպոսապետ, և ամենուրեք Ուղղափառեաններ ուրախութեամբ ողջունեցին իրենց քաջամարտիկ ախոյեանը:

Իր խտականաց ճգնաւորի կեանքը մաշեցուցած էր Բարսեղի կեանքը: Արտաքին երեւոյթով, անժամանակ ձերացած, 45 տարեկանին բոլոր ակօսները կորսնցուց: Երկայնահասակ, բարակ, բայց գլուխը միշտ բարձր բռնած, Գրիգոր Նազիանզացիի բառերով, «առանց կնոջ, առանց կալուածի, առանց մսի, և գրեթէ առանց արիւնի»⁽¹⁾:

Իր ընտրութեան տարին, 370, Վաղէս կայսրը ութսուն Ուղղափառեան եպիսկոպոս և երէց նաւու մը մէջ գրած՝ վառել տուած էր զանոնք բաց ծովու վրայ:

Այժմ կայսրը կեստորիա կուգար:

ՀՐԱՆԴ Բ. ԱՐՄԷՆ

Երբեք (26)

ւանդ ձգած մի շարք ձեռագիր յիշատակարանները նշում են, որ նա ծնուել է Երզնկա քաղաքում, մօտ 1250 թուականին, ուստի կոչուել է Երզնկացի: Նրա մասին մի թանկագին վաւերագիր է իր գրով գրուած ձեռագիր մատենը, որի յիշատակարանում կարդում ենք. «Նուստ եւ տկարոգի Յովհաննէս Երզնկացիցի, սպասուոր բանի»: Նոյնպէս Մխիթար Գոշի առակների մի մասն ընդգրկող ձեռագրի յիշատակարանում նա 1294 թուին արձանագրել է. «Ձտարտամ գրիչս զ. Յով. ծա. Նոթ բանի և տեղեաւ Երզնկացի, իսկ այժմ Ծործորեցի, աղաչեմ չմոռանալ»: Բանաճք նաև 1316 թուին, Արտաղու վանքում, գրած «Մեկնութիւն Դանիէլի» խորագրով ձեռագրի 446րդ էջը, ուր նա ընդգծել է. «... Նուստ Յովհանիսի Ե(ր)զնկացեաց, որ և Ծործորեցի կոչեցելոյ»: Արձանագրուած տողերն էլ վկայում են, որ տաղանդաւոր արուեստագէտ-բանաստեղծը ընկել Երզնկացի է կամ մօտակայ մի գիւղի ժողովրդի զաւակն է: Դա հին Երիզա պատմական աւանն է, որ հեթանոսութեան շրջանում հանդիսացել է կրօնական կենտրոն, իսկ քրիստոնէութեան ժամանակ դարձել է ուսման, գիտութեան և արուեստի մի կարեւոր օջախ: Նոյնպէս Թաթարների իշխանութեան օրով եղել է քաղաքական և առեւտրական մի կարեւոր վայր և նշանակալից դեր է կատարել: Յատկապէս 13րդ դարի երկրորդ կիսից մինչև 15րդ դարը Երզնկան և իր շրջակայ վտնքերը ծաղկել են և դարձել մի մշակութային վայր և հայ ժողովրդին նուիրել են նշանաւոր հոգեւորականներ և գիտնական, բանաստեղծ վարդապետներ, որոնց մէջ պատուաւոր տեղ է գրաւում տաղանդաւոր երգիչ Կոստանդին Երզնկացին, հայ աշխարհիկ բանաստեղծութեան զրօշակակիրներից մէկը եւ միջնադարեան սիրային լիրիկայի հիմնադիրը:

Յայտնի վենետիկցի ճանապարհորդ Մարկո Պոլոն իր ուղեգրութեան մէջ (1271-1295) Երզնկային նուիրել է այսպիսի տողեր. «... Արգինկա (Երզնկա), ուր հիւսում են աշխարհի լաւագոյն բեհեզները... Նա ունի օրեւ վայրում գոյութիւն ունեցող բնական աղբիւրներից լաւագոյն բաշնիքները: Երկրի ժողովուրդը հայեր են, որոնք հպատակուում են Թաթարին»:

(1) Gregory Nazianzen, Oration, № XIX.

Ահա այս նշանաւոր քաղաքի Սեպուհ լեռան «Ս. Մինաս» վանքում ուսանում է Յովհաննէս Երզնկացին: Այնուհետեւ նա, ուսման սիրով տողորում, գնում է հիւսիս-արեւելեան Հայաստան և Կայէնոյ ձորում բազմած մի վանքում աշակերտում է իր ժամանակի յայտնի պատմաբան և գիտնական Վարդան Արեւելցի վարդապետի մօտ և էլ աւելի հարստացնում իր ուսման և գիտութեան պաշարը: 1271 թուին նա վերադառնում է իր ծննդավայրը՝ Երզնկա և զբաղւում գրականութեամբ: 1280 թուին Երզնկայի «Ս. Կրիգոր» վանքի միաբանութեան խնդրանքով գրում է «Կանոնք և Սահման Միաբանութեան Եղբարց» երկը: Մի տարի յետոյ, 1281 թուին, անցնում է Կիլիկիա, ուր ժամանակի հայոց թագաւորը և կաթողիկոսը, բարձր գնահատելով նրա գիտական պատրաստութիւնը և ճարտասանական ու քարոզչական փայլուն ձիրքը, շատ սիրով ընդունում են: Այնտեղ նա սովորում է լատիներէն լեզուն, պարապում է ուսուցչութեամբ, միաժամանակ հայոց կաթողիկոսի և ուրիշների խորհրդով յորինում է Դիոնիս Թրակացու քերականութեան մեկնութիւնը: 1284 թուականին նրան տեսնում ենք Թիֆլիսում, ուր Վասթանգ իշխանի խնդրանքով գրում է «Բանք յազգս երկնային շարժման» երկը, ապա նոյն նիւթի վրայ, ուրիշների զրգումով, նա «ան» յանգով գրում է հազար տողով ոտանաւորներ: Այնուհետեւ, 1294 թուին, նա գնում է Արտազու մօտ գտնուած «Ս. Թադէոս» առաքեալի («Ս. Աստուածածնի») վանքը, որ կառուցուած էր Մործոր գիւղի մօտ, որի անունով կոչւում է նաև Յովհաննէս Մործորեցի: Վանահայր Զաքարիա առաջնորդը նրան սիրով է ընդունում և պահում: Այնտեղ նա նուիրւում է գրական աշխատանքի: Զաքարիա եպիսկոպոսի գործակցութեամբ թարգմանում է 13րդ դարի կաթողիկ եկեղեցու անուանի հեղինակ Թովմաս Աթուինացու «Յաղագս Եօթն Խորհրդոց» գրքի մի մասը: 1316 թուին նրան նորից տեսնում ենք Կիլիկիայում, ուր դարձեալ լաւ ընդունելութիւն է գտնում: Յետոյ վերադառնում է Արտազու վանքը, ուր 1316 թուին գրում է «Մեկնութիւն Դանիէլի» խորագրով ձեռագիրը: Ահա իր վկայութիւնը. «Եղև աշխատութիւնս մեր

... ի թուիս հայոց 246 (765+551 = 1316)
... ի գաւառս հոչակաւոր Արտազ կոչեցեալ ի վիճակս սր. առաքելոյն Թադէոսի
... Մործորու կոչեցեալ, ձեռամբ նուաստ սպասաւորի Յովհաննիսի 5(րդ) զնկայեցւոյն:

Արտազու վանքում էլ ապրում է նա մինչև իր մահը՝ 1326 թուականը:

Յովհ. Երզնկացին 13րդ դարի բազմաթիւ և վաստակաւոր գրիչներից մէկն է: Նա հայ մատենագրութեան նուիրել է բազմաթիւ և տարբեր բովանդակութեամբ երկեր, որոնք այսօր արժէքաւորում են նրա գրական կերպարը:

Տաղանդաւոր բանասէր Մանուկ Արեւեանը վաստակաւոր գրող Երզնկացուն գնահատել է հետեւեալ տողերով. «Յովհաննէս Երզնկացին իր ժամանակի գիտնական վարդապետի մի տիպարն է, որ պարապում էր միաժամանակ եւ ուսուցչութեամբ, եւ գիտութեամբ, եւ գրականութեամբ, եւ ինչպէս ուրիշները, ազատ ժամանակին նաև գրչութեամբ, այսինքն ձեռագիրներ էր արտագրում: Նա ունեցել է ճարտար լեզու, և ամէն տեղ, ուր գնացել է, ճառեր է ասել և հիացում պատճառել իր ճարտասանութեամբ, միշտ քարոզչութիւն է արել և սովորեցրել»:

Մի հանգամանք պարզ է, որ Երզնկացին օժտուած լինելով բազմակողմանի ձիրքով 13րդ դարում փայլել է իրրև մեկնիչ, բանաստեղծ, քերականագէտ, տոմարագէտ, թարգմանիչ, քաջ ճառախօս և որպէս ըստ քանչեւի գրչագիր:

Ուշագրաւ է նաև մի այլ երեւոյթ: Նա մէկն է իր դարաշրջանի այն յայտնի գրողներից, որ մեծ յաջողութեամբ և զբաւար է գրել, և միջին հայերէնով բանաստեղծութիւններ է յորինել:

Հայ գրականութեան աւանդ է թողել նաև ճառեր և ներբողներ: Նրա մեկնութիւններից յայտնի է Մատթէոսի Աւետարանի մեկնութիւնը, իսկ ներբողներից յիշենք «Ներբող ի Սուրբ Լուսաւորիչն»: Ունի նաև կրօնական տաղեր և բարոյական բովանդակութեամբ ոտանաւորներ:

Սակայն, նրա գրական արուեստի զեղեցկութիւնը կազմում են խրատական և իմաստասիրական քառեակները, որոնք առանձին ուրոյն արժէք են ներկայացնում այն տեսակէտից, որ այնտեղ բանաստեղծը

գեղեցիկ պատկերներով զօծել է կեանքի և մահուան խորհուրդը, վերլուծել է մարդկային միտքը յուզող և հոգին տանջող մի շարք էական հարցեր, թե ի՞նչ է կեանքի իմաստը և ի՞նչ է աշխարհի էությունը:

Բանաստեղծը գիտէ, որ աշխարհը մի հոյակապ ստեղծագործություն է, ուր, սակայն, ամէն ինչ «է ոչինչ նման» և ուր մարդիկ հիւրեր են, որոնք երազի նման գալիս և երազի պէս մէկ-մէկ գնում են:

«Ալեխարհս է կանաչ մարգեր,
Մեքնի մէջն եմք կախառն ձագեր.
Հրեշտակն արծիւ դարձեր,
Կու Տանին զմեզ մէկ-մէկ ի վեր»:

Այս է մարդկային կեանքի դառն վախճանը, ամէն ինչ անկայուն է և անցողական: Բանաստեղծն իր ամբողջ էությունամբ զգացել է կեանքի և մահուան զօրեղ հակադրությունը, խորը կերպով ըմբռնել է մարդկանց ողբերգական ճակատագիրը, որ վերջում ոչինչ է կեանքը: Իրականությունը միայն այն է, որ մարդիկ կարաւան մտած, շարունակ շարան գալիս են ու գնում:

«Ալեխարհս ի տղապ նրմոն,
Որ ի վեր 'ւ ի վայր քաւալի.
Վերինըն ի վայր դառնայ,
Եւ վարինն ի վեր ոլորի»:

Բանաստեղծը վերլուծելով բազմաթիւ մարդկանց հոգեբանությունը, եկել է այն եզրակացության, որ նրանք այս աշխարհում միշտ էլ տենչում են շատ երկար ապրել և ազահոսությամբ անվերջ գիշել: Աւելի բնորոշն այն է, որ նրանք ո՛րքան էլ կուտակում են, դարձեալ չեն կշտանում: Սակայն, նման մարդիկ երբեք չեն մտածում, որ ո՛րքան էլ դարսեն, դարձեալ չեն հասնելու իրենց փափաքին, չեն գիտակցում և այն, որ անվերջ չեն վայելելու իրենց հարստությունը, որովհետեւ այս աշխարհում իրենք ժամանակաւոր հիւրեր են միայն: Մի օր էլ յանկարծ կը գայ մահը և նրանց աշխարհից անվերադարձ կը բաժանի: Այդ ժամանակ էլ հաւաքում են սիրելիները և իրենց հարազատին շուտով տանում են գերեզման ու մայր-հողին յանձնում: Դա է կեանքի ամենաողբերգական և ամենաշուղի էջը:

«Շատ քաղաւորաց, մեծաց,
Յիմաստնոց, արանց լքեցի,
Թ' այնչափ չըկրեսանայ մարդն
Ասեւորովս, ինչ որ մեռանի.
Տանին գերեզման դրենն
Եւ հողով իւր աչքն լըցուի»:

Քանի որ աշխարհում այս է ամէն մի կեանքի վերջը, Յովհ. Երզնկացին, հաւատարիմ մնալով իր վեհ կոչմանը, մարդկանց յորդորում է՝ երբեք չցանկալ հարստութեան, ո՛չ էլ փառքի ու մեծություն, այլ լինել համեստ, խոնարհ և միշտ բարի գործել, որովհետեւ՝

«Ալեխարհս է ոչինչ նրման,
Շատ դատին, դառնան փոշիման.
Հալալ ու հարամ այնեմ,
Հոս բողոն 'ւ ի հոն կու գրնան»:

Կեանքի և մահուան խորհրդաւոր երկույթները վերլուծող Յովհ. Երզնկացին քննում է նաեւ իր կեանքի պատմութեան էջերը և խոր ցաւով տեսնում է, որ իր մահուան մասին երբեք չի մտածել և շատ է վայելել կեանքի հաճոյքը: Այդ հանգամանքը բանաստեղծին խոր վիշտ է պատճառում, որովհետեւ գտնում է, որ իր գործած մեղքերը շատ են և այլևս իրեն չկայ որեւէ փրկություն:

«Ելայ ժողվեցի զիմ մեղքն
Ու դրի առջեւս ու լացի.
Յանդեմն քաւան կ'երբար,
Շալկեցի 'ւ ի հեռ գրնացի.
Հրեշտակն այլ ի դեմս ելաւ,
Թ' «Ուր կ'երբաս ողորմ ու լալի.
Այդ շալակդ որ դու ունիս,
Անդեմնին քեզ քեզ չի ընկնի»:

Յովհաննէս Երզնկացու բանաստեղծական գրականություն մէջ պատուաւոր տեղ են զբաւում նաեւ խրատական ոտանաւորները: Հմայուած ժողովրդական բանահիւսությունն արուեստով, նա մեծ հմտությամբ յօրինել է ժողովրդական ոճով ու ոգով բարոյախօսական-խրատական գեղեցիկ քառեակներ, որոնք, ասես, կերտուած են ժողովրդի շրթերի վրայ հիւսուած առանձնորից, որոնց նա տուել է նոր իմաստ և պատկերաւորություն: 13րդ դարի վերջին շրջ-

խանի հայ բանաստեղծական գրականության էջերն են այդ քառեականները, որոնցով բանաստեղծը պատկերել է ուսման ու գիտութեան մեծ նշանակությունը և գիտուն մարդկանց բարձր արժեքը, այդ մասին ընդգծելով ժողովրդի դարաւոր խորը փորձառութիւնն ու իմաստութիւնը։ Ահա մի պատկեր։

«Գիտուն մարդն լաւեւ նրման,
Խօսքն լուս պայծառ կու ծագէ.
Դ անգէ՛հ մարդն օձուն նրման,
Հանապաղ ըզմարդ կու խօցէ։

Մարդ կայ, որ հազար արժէ,
Հազար կայ, որ մէկ մի չարժէ.
Ան մարդն որ հազար արժէ,
Անգէհն մօտ փող մի չարժէ»։

Իր ստեղծագործութիւններով բանաստեղծը ձգտել է ժողովրդի մէջ միշտ վառ պահել ուսման սէրը և ամէն տեղ լոյս ու գիտութիւն տարածել, միաժամանակ պայքարել է ժամանակի տիրող խաւարի, տգիտութեան և տգէտների դէմ։ Այդ նպատակով էլ նա նորանոր քառեականներով դրատել է խելօքներին, իմաստուններին և գիտնականներին. նրա կերտած ասացածքները գրաւիչ են իրենց պարզութեամբ ու պատկերաւոր գծագրութեամբ։ Ահա մի այլ նմուշ.

«Խելօքն է ի ծով նրման,
Ուրման չափես՝ կու տանի.
Անգէհն է ի սիկ նրման,
Փառչ էէլ լընու՝ նա պառնի»։

կամ՝

«Այն մարդն որ երկու խօսի,
Զմէկը քաղցր էւ զմէկըն լեղի,
Եղբայր է օձին եղեր,
Եւ զնորա անեծքն ընդունի»։

Նշենք և այն, որ Յովհ. Երզնկացու իմաստալի ասացածքներից շատերը, որոնք ունեն խրատական բովանդակութիւն, գծրախտաբար, զեռ մնում են ձեռագիր մատենաներում եւ չեն հրատարակւած առանձին գրքոյկով։ Այնտեղ բանաստեղծն երեւում է իր բարոյական աշխարհայեացքի էութեամբ և անկեղծ զգացումով։

Երզնկացին իր դարաշրջանում հռչակել է նաեւ որպէս սքանչելի գեղագիր։ Նա արտագրել է հնագոյն ձեռագիր մատենաներ և զարկ է տւել հայ գրչական արեստին։ Նրա գրչական մաստակից մեզ հասած առաջին ձեռագիրը տաղանդաւոր գիտնական և մանկավարժ Եսայի Նչեցու համար գրած «Սաղմոսաց Մեկնութեան» մէկ օրինակն է։ Նրա վարպետ գրչին պատիւ է բերում նաեւ 1306 թւին⁹ ընդօրինակած «Մեկնութիւն Յովհաննու Աւետարանին» նանայ վարդապետի Ասորոյ խորագրով ձեռագիրը։ Մեծ արժէք է ներկայացնում մանաւանդ 1318 թւին, Գլաձորում, իր եղբորորդու հետ, գրած «Աստուածաշունչ»ը, որի էջերը զարդարել է նուրբ և ըսքանչելի գեղագրերով։ Ահա յիշատակարանի վկայութիւնը. «Ընդ սմին և զնուաստ գծօղ սորին զՅոհ. սպասաւոր բանի երզնկայեցի, որ և Ծորձորեցի հանդերձ ծնողօք»։ Ձեռագիրը նկարազարդել է մանրանկարիչ Թորոս Տարօնեցին. «Եւս և զանարժան նկարագրող զԹորոս»։

Բանաստեղծի մի այլ գեղեցիկ բարեմասնութիւնն երաժշտական ձիրքն է։ Իր գրած կրօնական բանաստեղծութիւններն ա գեղեցիկ եղանակներով ձայնագրել է, որոնք իրենց նկարագրի և գրաւիչ երանգաւորումներով այսօր ցայտուն զաղափար են տալիս։ Նրա երաժշտական արեստի և ոճի մասին։ Դրանցից յիշատակենք՝ «Լերինք», «Որ զլոյս անձառ», «Յաւուր վերջին», «Յամենայն ժամ օրհնեմք», «Այսօր ձայն հայրական», որոնք մինչև այսօր էլ հայոց եկեղեցում, պատշաճ օրերում, երգուած են։

ԱՐԱՐ ԵՐԵՄԵԱՆ

(Շարունակելի՝ 12)

ԽԱՏԵՆԱԳՐԱԿԱՆ**(ԽԵԻ) ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԹԼԿՈՒՐԱՆՑԻ****ՀԳ.**

Փխոն յեմաւոն լեռնէ, ի յարեւելից հիւսիսեան,
գայ ի յԱպրրշահ շընդկաց, ուր ոսկին է ազնւական,

ՀԴ.

Ձոր մըրջնառիւծքն պահեն, եւ ոսկին է այն բուսական.
զկողմն հարաւոյ պատէ, և ի կարմիր ծովն առնէ զդադարն:

ՀԵ.

Իսկ ակն որ սուտակ ասի, կայծ կարմիր նայ է կարկեհան,
նա ի զիշերի գտանի, զի վառի եւ չառնէ շիջան:

ՀԶ.

Ձկարէ որ թաքուցանել, կամ ծածկոյթ առնել գրուական,
դահանակըն ծիրանի՝ դեղնասեւ այն է շափիւղայն:

ՀԷ.

Կեհոն ի Լուսին լեռնէ, որ բրխէ կողմէն հարաւեան,
հատանէ զթոճպիւղի, և յեգիպտոս նովաւ յօրանան:

ՀԸ.

Հաշտէն գաւառէ Տիգրիս՝ ելանէ զեղջէն Ուորեան,
հատանէ ըզՄիջագետս Ասորեստանեաց յանդիման:

ՀԹ.

Ի ներքոյ Բաբելոնի՝ սա և Եփրատ յիրար միանան,
ոլորտածաւալ գնացիւք մըտանեն ծովըն պարսկական:

Ձ.

Եփրատ ի Կարնոյ ելնէ, և ի յՈսկեանցն ի յերկու ական,
շատ գետք մըտանեն ի նա, բազում ջուրք յիրար միանան:

ՁԱ.

Եդ Աստուած ըզմարդն ի դրախտն, զի դրախտէն ի դուրս արարան,
գործել եւ պահել ըզնա, յարարչէն առին հըրաման:

ՁԲ.

Գործելն է խընամ տանելն, յերէոց մըտից պահապան,
կամ թէ երկիւղած լինել, յարարչէն զպատուէրն ընկալան:

ՀԳ. — 1. — յեմաւոն, յեմաւոս, Ժ. լեռնէ, Թ. լեռնէն, Է.

ՀԴ. — 1. — մըրջնառիւծք, 2. մըրջնառիւծք, Է. մըրջնառիւծքն, Թ. մըրջնառիւծքըն, Ի.

ՀԵ. — 1. — նայ է, նայդ է, Է.

2. — նայ ի զիշերի վառի, և առնէ

զլոյսն անշիջական, Խ. . . . զի վառի և անշիջական, Թ. չառնէ, Է. առնէ, Է.

ՀԶ. — 1. — գրուական, 2. գրաւական, Է. զբաւական, Է.

2. — 2. — յիրար, խառնեալ, Խ.

ՁԲ. — 2. — պատուէր, 2.

2Գ.

Պատուիրեաց Աստուած մարդոյն, քաղցրութեամբ զըթով հայրական,
բոլոր զըրախտին պըտուղն ուտելոյ է բեզ բաւական:

2Դ.

Դիտութեան պըտուղն խակ՝ ձեզ լինի պատճառ մահրւան,
մերկ էին Ադամ և Եւայ՝ անպատկառ եւ անզգուշական:

2Ե.

Յետ մեղանչելոյն ապա զմերկութիւն իւրեանց զիտացան,
զի մեղքն զըղջալ բերէ թէ խոստովանել զիտենան:

2Զ.

Ետես սատանայ զԱդամ, զարդարեալ փառօք տիրական,
եւ հեղծամըղծուկ եղեալ, վարանէր յոյժ թըշուառական:

2Է.

Յայնժամ նախ զօծն խաբեաց, եւ արար իւրն բնակարան,
պարգեւ խոստացաւ նրմա, թէ առնեմ զբեզ ինձ զօրական:

2Ը.

Ետես նա զԵւայ կացեալ, յԱդամայ զատ եւ հեռական,
ասնն թէ աւծն սողաց՝ նայ եղեւ ազգումն առ Եւայն:

2.

Կամ թէ մարդկային բանիւ, որպէս զէշ Բաղամ Բէորեան,
կամ դեւքն յիւրեանց պաշտօնեայնն ի լեզուէ կըռոց խօսեցան:

2Ա.

Ասաց թէ ընդ է՞ր չուտէք ի պըտղոց դրախտիդ ամենայն,
զի չէր խորհրդոցն տեղեակ՝ սըրտագէտ Աստուած է միայն:

2Բ.

Ասաց զամենայն ուտեմք, բայց մի ի ծառոյն գիտութեան,
եհարց յԵւայէ ուսաւ, թէ այն է առիթ մահրւան:

2Գ.

Դարծեալ ասէ աւծն յԵւայ՝ զկորըստեան բան խաբէութեան,
աստ էա՞ն անտի եկեր՝ եւ եղեւ աստուած պետական:

2Դ.

Ի որ հաճոյ թուեցաւ ասէ, մեղքն է միշտ աչաց հաճական,
զի առն իւրում պարծեացի զփառս եւ ըզպատիւ մեծութեան:

2Ե.

Եւայ ի յանգէտս եկեր, եւ Ադամ ի սէրն ի կընկանն,
մերկացան յանճառ լուսոյն, եւ մնացին յոյժ թըշուառական:

2Զ.

Եւ եաթըն չար գործեցին, յԱստուծոյ այնով հեռացան,
զխորհուրդ Տեառնն ցըրուեցին, բանսարկուին դըրին յանդիման:

2Գ. — 2. — ձեզ, է:

2Դ. — 2. — ... և անմեղական, Ժէ:

2Է. — 1. — նախ, նա, է՛ւ:

2Ը. — Այս համարաթիւին վրայէն ցատ-
քած է Ը, տուները սխալ համարելով:

2. — 1. — Բէորայն:

2. — Դեւք իւրոյ պաշտօնեա, բերա-
նովք կըռոց, Խ. ի լեզուէ, բերանով, է:

2Դ. — 1. — հաճոյական, 2Խ:

2Զ. — 2. — և զբանսարկուն, Խ:

ՂԷ.

Զբան Տեառն սուտ գիտացին, եւ աւծին բանին հաճեցան,
զբարեոյ բարին չիշեցին, եւ աւծիւրն հաւանեցան:

ՂԸ.

Կերեալ զպատուիրանն անցան, գող աստուածանալ կամեցան,
ի հարցանելն Աստուծոյ՝ լիրբ եւ անպատշաճ խօսեցան:

ՂԹ.

Զոր պարտ էր արհամարհել, հայհոյել ւ ասել նախատան,
նա զկինքն լաւ հաշուեաց, քան ըզդրախտն եւ զփառս տիրական:

Ճ.

Երնդիր մին գողի արար՝ նայ երեք յառաջ մատուցան,
հանին ըզպատճառն յԱստուած, եւ եղեն որդիք կորըստեան:

ՃԱ.

Եաւթն պատժօր պատժեցան, ըստ եաւթնից մեղացն յանցրման,
վասն այն բըրտունք եւ վաստակ, գործ ւ երկիր յանէծ կոչեցան:

ՃԲ.

Տրրտմութիւն երկունք ծնրնդեան՝ յԱստուծոյ նըզովս ընկալան,
մերկացան ըզշնորհս եւ զփառս, ի դրախտէն արտաքս ընկեցան:

ՃԳ.

Աստուածանալ ոչ հասին, ընդ մահու մահուամբ գրաւեցան,
երկինք էին կաւ եղեն, լոյս էին եւ խաւար դարձան:

ՃԴ.

Անմահ մընալոյ էին՝ ի կենաց ի մահ փոխեցան,
ի փառք ւ ի պատիւ էին, անասնոց անբան նմանեցան:

ՃԵ.

Դըրախտն անժառանգ մընաց, զի չունէր զայլ որ մնացական,
ո՞հ թէ զինչ պատահեցաւ, վա՛յ մարդկան մեծի կորըստեան:

ՃԶ.

Թէ անմեղ կերեալ էին՝ ւ անպատճառ վասն աստուածութեան,
կամ թէ ուր մեղայն լինէր՝ չլինէին յոյժ մեղադրական:

ՃԷ.

Զըզմամբ սուգ էառ Աստուած, զի Տէր էր եւ Հայր զըթական,
սուգ առին զօրբըն հրաբուն, ամենայն դասք հրեշտական:

ՃԸ.

Սուգ առին զազանք, սողունք, ւ անասունք, թռչունք ամենայն,
զի տեսին զարքայն իւրեանց՝ վայ ւ եղուկ եւ յոյժ լալական:

ՂԸ. — 1. — յանցան, Է:

ՂԹ. — 2. — հաշուեաց, Խ. հաշուե-
ցաւ, Ը: տիրական, էական, Ժ:

ՃԱ. — 1. — եւթն պատիւ . . . մեղաց
որ անցեան, Ժ. . . ըստ էից մեղացն որ
անցան, Խ:

2. — վաստակք . . . յանէծք, Ի:

ՃԲ. — 2. — ւ ի դրախտէն դուրս ար-
տաքսեցան, Խ:

ՃԳ. — 2. — երկնից ի երկիր անկան . . .
Խ:

ՃԹ.

Թէ անմեղք մնացեալ էին, աճէին ի դրախտն եղեմնան,
լըցւէր դրախտն եւ երկիր, եւ փոխումն իբրեւ զնոյրայն:

ՃԺ.

Զի թէ ընդ մեղօք անկան, աճեցին դեռ եւս յոռացան,
որչափ եւ յեղեմ դրախտին, որ անանց եւ անսպառական:

ՃԺԱ.

Զպատճառ աճմանն զիտէ, որ բանիւ արար զամենայն,
որպէս կողըն յԱդամայ, էր ծընունդ անաշխատական:

ՃԺԲ.

Հեռացաւ մարդն յԱստուծոյ, եւ Աստուած դեռ հայր զըթական,
արար հանդերձ մաշկեղէն, եւ զգեցոյց զԱդամն եւ զԵւայն:

ՃԺԳ.

Իբրեւ զմի ի մէնջ ասելն, չէ հենգնել և ոչ ոխ մախական,
այլ մարդ լինելոյ խոստումն առ յապայ բանին կատարման:

ՃԺԴ.

Հան ըզնոսա արձակեաց, եւ հանդէպ դրախտին ընակեցան,
զի միշտ հայեցին ի նա ի պատճառս ապաշխարութեան:

ՃԺԵ.

Աւծին անէծք թեւաթափ, հողակեր սողալ մանիման,
զի զմարդըն նա հող արար, եւ ի լանջքն ունէր զսատանայն:

ՃԺԶ.

Յետ ելիցն երեսնամեան՝ հըրաման առին ծընընդեան,
ծընան նախ զպեղծըն Կայէն, զմարդասպան որդին կորըստեան:

ՃԺԷ.

Ապա եւ զարդարն Աբէլ, եւ եղեւ նա երեսնամեան,
զոր եւ քահանայ կարգեաց, և ետ պատիւ առաջնորդութեան:

ՃԺԸ.

Ասէր թէ բարի լինիք՝ եւ զործող միշտ արդարութեան,
կըրկին մըտանէք ի դրախտն, եւ անմահ մընայք յաւիտեան:

ՃԺԹ.

Խըրատէր Ադամ զորդիսն՝ կալ պատրաստ աստուածսիրութեան,
հանել պատարագ բաժին, Աստուծոյ տուողին բարութեան:

(19)

Ն. ԵՊՍ. ՄՈՎԱԿԱՆ.

ՃԹ. — 1. — եղեմնան, որ եղան, է:

2. — իբրեւ, որպէս, ԶԺ:

ՃԺԲ. — 1. — և Աստուած էր զըթական,

Զ. և Աճդ էր հայր ... Ժ:

ՃԺԳ. — 1. — Իբրեւ զմի ի մէջ ասելն

չէ հեգնել և ոչ մախական, ԶԺ: Իբրեւ զմի

ի մէջն ասելն չէ հեգնել և ոչ ոխ մախա-

կան, Ի: ի մէնջ, ԹԺ. ի միջէ, Ը: ...

մահական, Ը:

ՃԺԴ. — 1. — Քանզի զնոսա, Զ: Հան-

եալ, է:

ՃԺԶ. — 1. — երոուն ամաց, Ժ:

ՃԺԷ. — 2. — առաջնորդական, ԶԷ:

ՃԺԸ. — 2. — անմահանայք, Զ:

ԲԱՆԵՍԻՐԱԿԱՆ

ՆԱՐԵԿԱՅՈՒ ԿԵԱՆՔԸ^(*)

Երևանի Պետական ձեռագրատան (Մատենադարանի) № 1568 ձեռագրում, որը «Մատենան ողորդութեան» պոէմի այնտեղի ամենահին ձեռագիրն է, գտնուում է Գրիգոր Նարեկացու համառոտ կենսագրութիւնը: Այդ ձեռագիրը գրուած է 1172 թուին, մագաղաթի վրայ և զարդարուած է նուրբ և գեղեցիկ գունաւոր մանրանկարչական պատկերներով և խորագրերով: Զեռագրում կայ Նարեկացու երկու երևակայական նկար, որոնցից առաջինի վրայ մակագրուած է. «Միաբան Գրիգոր Փիլիսոփայ»: Կենսագրութիւնը (վարքը), որ բռնուած է 116րդ թերթի երկու երեսը, սկսւում է այսպէս. «Սուրբ հայր մեր աստուածաշնորհք քահանայս և կրօնաւոր Գրիգոր էր ի Նարեկայ վանից ի հայս ի գաւառն Վասպուրականի»: Նարեկացու ժամանակաշրջանի մասին ասւում է, որ նա ապրել է յունաց Վասիլ և Կոստանդ կայսրների, հայոց Արծրունի Սենեքերիմ թագաւորի և Վահան կաթողիկոսի

ժամանակ թի թուականին՝ հայոց ՆԼԲ, Յիշեալ ձեռագրի կենսագրութիւնը համար, եայնոյնութեամբ կրկնուած է հետագայ բոլոր ձեռագրերում, եթէ տարբերութիւններ պատահում են, դրանք գերազանցապէս վերաբերում են շարադրանքին և ոչ թէ՛ յիշատակուած փաստերին. օրինակ՝ № 1566 ձեռագրում (գրուած 1381 թուին) գտնուող կենսագրականի սկիզբը. «Թուականին հայոց ՆԼԲ ի հայրապետութեան Տեառն Վահանայ, և ի թագաւորութեան յունաց Վասիլ և Կոստանդեա. իսկ թագաւոր Վասպուրականի Սենեքերիմ յԱրծրուն. եաց ի սոցա ժամանակս էր երկոցս երանեալ սուրբ հայրս մեր, և աստուածաշնորհ մեծ վարժապետս Գրիգորիոս . . . »: Ինչպէս նկատուում է, տարբերութիւնն այն է, որ ժամանակը ցոյց տուող թուականը գրուած է բանաստեղծի անուան յիշատակութիւնից առաջ:

Հին ձեռագրերում եղած Նարեկացու համառոտ կենսագրութիւնը հետագայում դարձել է հիմք «Յայտմաւուրքի» միջի համեմատաբար աւելի ընդարձակ կենսագրութեանը, այնպէս որ բանաստեղծի կեանքի մասին պատկերացում կազմուել համար այն հանգիստանում է հիմնական աղբիւրը: Բացի «Յայտմաւուրքից», չափազանց կարեւոր և արժէքաւոր տեղեկութիւններ մեզ հասել են Նարեկացու մի շարք ստեղծագործութիւններէ իր՝ բանաստեղծի կողմից գրուած յիշատակարաններէ: Այս բոլորին աւելացրած մեր պատմիչների և այլ գրողների շատ համառոտ ակնարկներ, ինչպէս և ժողովրդական զրոյցները և բանաստեղծութիւնները, կ'ունենանք այն ամէնը, ինչ որ հնից մնացել է Գրիգոր Նարեկացու մասին:

Գրիգոր Նարեկացու ծննդավայրը և ծննդեան թուականը ստոյգ յայտնի չեն, ձեռագրերում յիշատակուած ՆԼԲ = 432 + 551 = 983 թուականը, որը «Յայտմաւուրքի» մէջ չկայ, անշուշտ չի վերաբերում նրա ծննդեանը, Կենսագիրը ուզում է ասած լինել, որ այդ թուին նա արդէն յայտնի անձնաւորութիւն էր. իսկ ինչ վերաբերում է Վահան կաթողիկոսին ժամանակակից համարուելուն, ապա՝ դա թիւրիմացութեան արդիւնք է, որի աղբիւրը ըստ երևոյթի պատմիչ Ուռհայեցին է: Ուռհայեցին ասում էր Վահանի կաթողիկոսութեան տարի-

(*) Երևանի Պետական Համալսարան Հրատարակչութիւնը 1955ին յոյս բնծայած է Մ. Մկրտանի Գրիգոր Նարեկացի անուն գտնել: Գիրք իր ամբողջութեան մէջ խորանկ և հմայից բանասիրական ախտաբանութիւն մըն է, եթէ նկատի չառնենք կարգ մը ակնարկութիւններ որոնք տուրն են հեղինակի շրջանակին նկատաւարական պահանջներուն:

Գրքին պարտականութեան մասին գողափար մը տալու համար կ'արագեցնէ գլխակարգութեանց ցանկը: —

- ա) Ներածութիւն.
- բ) Հայ Գրական. Նարեկացուց առաջ.
- գ) Նարեկացու կեանք.
- դ) Նարեկացու ստեղծագործութիւնը.

- 1) Ներքողներ և տաղեր
- 2) «Մատենան Ողբերգութեան»:

- ե) Նարեկացիի և հետագայ Հայ գրականութիւնը.

ԱՆՃՆԱՆՈՒՄՆԵՐԻ ԳՐԱՆԿ:

Այս յուրջ ուսումնասիրութեան շանկան մասերը տակաւ առ տակաւ արտաստեղծով պիտի ներկայացնենք ՍԻՈՆ-ի ընթերցողներուն:

Խմբ.

ները համադրում է Բագրատունիներ Յովհաննէսի ու Աշոտի և Արծրունի Սենեքե-րի մի թագաւորութեան տարիներին հետ, մինչդեռ յայտնի է, որ Վահանի կարճատև կաթողիկոսութիւնը (968—972) եղել է Աշոտ Գ.ի (Ողորմածի) և Արծրունի Արուստիկի օրով:

Նարեկացին ծնունդ է հաւանարար Ռշտունեաց կամ Անձեաքեաց աշխարհի գիւղերից մեկում, ըստ որոշ բանասէրների՝ 951 թուին: Նրա հայրն էր իր ժամանակին բաւական յայտնի՝ Խոսրով Անձեաքեաց եպիսկոպոսը: Նարեկացու նշուած ծննդեան թուականը վիճելի է համարուել հետեւեալ պատճառով. Խոսրովի օրդիներից երկրորդը՝ Սահակը իր հօր 950 թուին գրած պատա-րագի խորհրդի մեկնութեան վերջում աւելացրել է մի յիշատակարան, որում հօրը կոչում է Անձեաքեաց եպիսկոպոս: Այս տեղից ենթադրում են, եթէ Խոսրովը արդէն 950 թուին եպիսկոպոս էր, ուրեմն Նարեկացին չէր կարող 951 թուին ծնուած լինել, որովհետեւ այդ շրջանում կնամբի եպիսկոպոսներ անկարելի էր որ լինէին: Խոսրովը եպիսկոպոս է ձեռնադրուել Անանիա Մոկացի կաթողիկոսի առաջին տարիներին, բանասէր Գալուստ Տէր-Մկրտչեանի հաշիւներով Անանիան կաթողիկոս է դարձել 941 թուին և հենց նրա ենթադրութեամբ Նարեկացու ծննդեան ժամանակը պէտք է որոնել 940—949 թուերի ընթացքում: Բայց վերև յիշատակած թուականի այս քննադատութիւնն այնքան էլ հիմնաւորուած չէ, եթէ նկատի առնենք հետեւեալ պարագաները: Նախ՝ ըստ Օրմանեանի, Անանիան կաթողիկոս է դարձել ոչ թէ 941 թուին, այլ 946 թուին, այնուհետեւ՝ թէպէտ 950 թուին գրուած պատարագի խորհրդի մեկնութեան յիշատակարանում Խոսրովը իբրև եպիսկոպոս է յիշուած, բայց դա բոլորովին էլ չի ապացուցում, որ 950 թուին նա անպայման եպիսկոպոս էր, որովհետեւ յիշատակարանը 950 թուին չի գրուած, այլ հետագայում, երբ Խոսրովը կարող էր արդէն եպիսկոպոս դարձած լինել, և վերջապէս՝ «Յայմաւաւորքում», ինչպէս և բոլոր ձեռագիր կենսագրականներում, ասուած է, որ Նարեկացին վախճանուեց երիտասարդ հասակում՝ 1003 թվին. օրայց չէ ևս կատարեալ ընթացք աստի

կենացն այլ երիտասարդական տիւ վախճանեալ ի ԴՃԶԻ՝ ամին¹⁾: Ուրեմն հաւանականութեան մօտ է, որ Նարեկացին ծնւած լինի 951 թուին, որովհետեւ դժուար թէ 52—53 տարեկանից աւելի մեծ հասակում վախճանուած անձնաւորութեան երիտասարդ կոչելին:

Նարեկացու կեանքը վտճի հոտակից կապուած է Ժ. գարուած շատ հաշակուած Նարեկայ վանքի հետ: Երբ նրա հայրը՝ Խոսրով Անձեաքեաց եպիսկոպոսը, նրան իր մեծ եղբոր՝ Յովհաննէսի հետ յանձնել է Նարեկայ վանքը, այդ ժամանակ վանքի վանահայրն էր իր կնոջ հօրեղբայր Անանիա Նարեկացին:

Անանիա Նարեկացու օրով ոչ միայն Նարեկայ վանքը, այլև Հայաստանի շատ ուրիշ վայրերում գտնուող վանքեր ապրում էին իրենց ճանաչումն ստանալու շնորհիւ: Այդ Անանիայի ասնդակից՝ Անանիա Մոկացու կաթողիկոսութեան և Աշոտ Գ.ի (Ողորմածի) թագաւորութեան տարիներին էր, երբ աննախընթաց արագութեամբ ու քանակով առաջ եկան վանքեր ու վանականութիւն: Ասողիկ պատմիչը յատուկ ուշադրութիւն է դարձրել այդ երեւոյթի վրայ և մանրամասն յիշատակել է նոր հիմնուած և հաշակուած վանքերի տեղը և անունները. «Յայմ ժամանակի ծաղկեալ պայծառանայր կարգ կրօնաւորաց... Եւ ի յովով տեղիս շինեցան եղբայրանոցք և ժողովեցան միարեակեացք սիրովն Քրիստոսի: Նախ առաջին՝ մեծահոգակ ուխտն կամրջածորոյ ի գաւառին Արշարունեաց... իսկ ի գաւառին Շիրակայ՝ Հոռոմասին կոչեցեալ վանք շինեցաւ ի ձեռն Յովհաննիսի... Այսպէս և յայմ ժամանակիս շինեցաւ Նարեկ ի Ռշտունեաց գաւառին նոյն կարգաւորութեամբ, բազմամարդ պաշտօնապայծառ երգեցողովք և գրական գիտողք»²⁾: Յետոյ էլի Ասողիկը երկար խօսում է վանքերի հիմնադրութեան մասին՝ Տարօնում, Դերջանի ու Կարինի գաւառներում, ապա պատմում է վանական սրբերի ու նրանց՝ դորձած զանազան հրաշքների մասին: Ասողիկը յիշատակում է նաև վան-

¹⁾ Գիրք, որ կոչի Այմաւորք ի Թ. Հայոց ՌՃԶԻ, Կ. Պոլիս, էջ 295:

²⁾ Ստեփանոս Ասողիկ, Պատմութիւն տիեզերական, Ս. Պետերբուրգ, 1885, էջ 173—174:

քերի հետ կապուած ժամանակի նշանաւոր վարդապետների անունները. օէին և վարդապետք վարժեալք վարդապետութեամբ տեառն և ուսուցիչք ճշմարտութեան. Բաւիլոս ծերունին քաջակորովն ի խօսս և քաջաքարոզն ի պատմել զօրէնս Տեառն. և Գրիգոր քահանայ յամուսնացելոց, յորդախօսն և առատաբանն ի պատգամս Տեառն. և Ստեփանոս, աշակերտ Բարսղի, որ հոգեւորն կոչեցաւ, առաքելաշնորհ բանիւ և գործով, ընդ սմա և մեծանուն ի գիտութեան և առաքինութեան Մովսէս, որ քառասուն աւուրքք ձգտեցուցանէր զանսուղութիւնն: Եւ Դաւիթ աղքատակերպ և զծածաւէր գիտնականն որում անունն Մաշկոտն կոչի, և Պետրոս հաւաստի մեկնիչ գրոց սրբոց և Անանիա, փիլիսոփայն մեծ, որ և վանական Նարեկի¹⁾:

Նոյն դարում ապրած բազմաթիւ վարդապետների անուններ է տալիս նաև Մատթէոս Ուռհայեցին: Այս բոլորը, ի հարկէ, այդ ժամանակ վանքերի շատանալու և մեծ թուով վանական մտաւոր գործիչների հանդէս գալու պարզ ապացոյցներ են . . .

Նարեկայ վանքը գտնուում է Վանայ ծովի հարաւային ափի Ժօտ՝ «Լեոնահովիտի և կարծրախարխիս» (Նարեկացու բառերն են) Ռշտունեաց աշխարհի համանուն գիւղում: Վանքը շինուած է սպիտակ սրբատաշ քարերով՝ մի բլրակի գագաթին. շուրջը գիւղացիների խրճիթներն են, որոնք աստիճանաբար իջնում են մինչև բլրակի ստորոտը: Դիւղից փոքր ինչ հիւսիս, անմիջապէս ծովափին, աւանդաբար ցոյց է տրուում Գրիգոր Նարեկացու աղօթատեղին՝ մի բարձր քարածայռ, կողի մէջ գտնուող ինը քարանձեակներով: Ըստ եղած նկարագրութիւնների՝ զիրքով դա մի սքանչելի ու գեղատեսիլ վայր է: Աղօթատեղի առաջ անմիջապէս բացւում է ծովը իր ամբողջ գեղեցկութեամբ, դիմացը երևում են Ալթամար և Առտեր կղզիները, իսկ միւս կողմերը բարձրանում են Մոկաց և Ռշտունեաց բարձրագագաթ լեռնաշարքերը:

Ահա, բնութեան այս հրաշալիքներով հարուստ շրջապատում մեծացել, հասունացել է բանաստեղծը և անց է կացրել իր

կեանքի ամբողջ ընթացքը: Նարեկացու կեանքը, իբրև վանականի կեանք, բնականաբար չէր կարող հարուստ լինել բազմազան դէպքերով: Ամենից առաջ հետաքրքրական է, թէ ինքը բանաստեղծը ինչ յիշատակութիւններ է թողել իր կեանքի հանգամանքների մասին:

«Երգ երգոցի» մեկնութեան յիշատակարանում Նարեկացին գրել է. «Ե Նիջ թուականութեանս հայոց հարկեցայ ես Գրիգոր քահանայ ի Նարեկայ, որդի տեառն Խոսրովայ անձաւացեաց եպիսկոպոսի, ի Դուրդենայ աստուածասէր քրիստոսապաշկալ արքայէ . . . առ ի մեկնութիւնս ահաւոր բանիցն Սողոմոնի . . . »¹⁾: Ապարանից խաչի պատմութեան և նրան յաջորդող ներքողների յիշատակարանում գրել է. «Ես Գրիգոր՝ յետին վարժապետաց և կրտսեր բանասիրաց, որդի զստեր եղբօր հօր Անանիայի հոգեզարդ և մտավարժ փիլիսոփայի, և ըստ վարուց մաքրութեան կրօնից զօվելոյ և հռչակելոյ»²⁾: «Ողբերգութեան մատնելիս յիշատակարանում գրել է. « . . . Գրիգոր կրօնաւոր քահանայ, յետին բանահիւսաց և կրտսեր վարժապետաց . . . »³⁾: Այս բոլորից Նարեկացու վանական կեանքի մասին շատ քիչ բան է պարզւում. թէ՛ գրական գործունէութեան առաջին շրջանում և թէ՛ վերջում նա իրեն քահանայ և վարժապետ է անուանում, յիշատակարանների մնացած մանրամասնութիւնները, որոնք բոլորն այստեղ չեն բերուած, վերաբերում են նրա այս կամ այն երկը գրելու շարժառիթներին և ժամանակին:

Մ. ՄԿՐԵԱՆ

(Շարունակելի)

¹⁾ Ստեփանոս Ասողիկ, Պատմութիւն տիեզերական, Ս. Պետերբուրգ, 1885, էջ 178:

¹⁾ Գրիգոր Նարեկացի, Մատենադարձութիւնք Վեներաբիկ, 1840, էջ 367:

²⁾ Նոյն տեղը, էջ 422: ³⁾ Նոյն տեղը, էջ 268:

ՄԵՐ ԲԵՄԵՐԷՆ**ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ ՀԱՅՈՒԹԻՒՆԸ**

ԵՒ

ԱՅԷՆՔԻ ՀԱՅՈՑ Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻԶ ԵԿԵՂԵՑԻՆ

Յունաստանի, մասնաւորաբար Աթէնքի հայ գաղութի կազմութեան թուականը կը սկսի 1895 թուականէն:

Այդ շրջանին Պոլսոյ մէջ պատահած թրքական ջարդերու և յեղափոխականներու հանդէպ գործադրուած հալածանքներու հետեանքով, մաս մը փախստական հայեր կուգան ապաստանիլ յունական հող և կը հաստատուին Աթէնքի և Բիրէայի մէջ. ասոնք հետզհետէ կազմակերպուելով, Հայ համայնքի մը հիմը կը դնեն և ապա, պէտքը կը տեսնեն ունենալու նաև, բնականաբար, աղօթատեղի և հոգևոր հովիւ:

Ժամանակի պատրիարք Օրմանեան Սըրբազանի բարեխօսութեամբ, արտասահմանէ ևս կարեւոր գումար մը ապահովուելով, կը գնուի գետնայարկ տուն մը որ նախապէս իբրև կլիներու բանտ կը ծառայէ եղբ. բակի մէջ քանի մը սենեակներով և խորքը քիչ շատ յարմար սրահով մը որ վերածուելով աղօթատեղիի կը ծառայէ իբրև Ուղղափառ Օրթոտոքս Հայոց եկեղեցի, Առաջնորդարան, Թաղական Խորհրդարան, քահանայ հօր բնակարան և այլն:

Եկեղեցին առանց զմբէթի և առանց արտաքուստ աղօթատեղիի մը երեւոյթը մատնանշող կէտերով, պարզապէս իբրև տուն մը, թիւ 10, կը գտնուէր Աթէնքի Բրիէզի փողոցին վրայ. իր հոգևոր պաշտօնեան եղած է Տ. Գարեգին Քհնյ. Արծրունի որ կը թուի թէ Պոլսի փախստական հայերէն եղած ըլլալու է, քանի որ Առաջնորդարանի մէջ այդ թուականով արձանագրութիւն մը գոյութիւն ունի:

Գարեգին Քհնյ. Արծրունին, իր երիցուհիին վախճանումէն յետոյ, Վարդապետական աստիճան ստացած է և պաշտօնավարած Գանտիոյ (Կրետէ) Ս. Յովհաննէս Կարապետ եկեղեցին, երկար ատեն:

Այդ թուականներուն, Աթէնքի սոյն Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյն մէջ պաշտօնավարած են, մեծաւ մասամբ իբրև այցելու, Տէր Մաշտոց Քհնյ. Բղնունի, Տէր Դաւիթ Քհնյ. Աւետիսեան, Տէր Խորէն Քհնյ. Մուրատեան, Տէր Գէորգ Քհնյ. Հիւրմուզեան և այլն:

Ընտրովի յառաջացած Հոգարարձութեան կազմը կը ներկայացնեն. Արթին Դալոյեան, Ալեքսան Գըլճեան, Պօղոս Կոտոշեան, Կարապետ Մատոյեան, Նշան Ակոբեան:

Եկեղեցւոյ Կանոնադիրը պատրաստողները և Ընտրական Յանձնախումբի անդամները եղած են. Երեմիա Լիֆօրեան, Գէորգ Պալեան, Արթին Դալոյեան, Ալեքսան Գըլճեան, Մկրտիչ Մանուկեան, Սերովբէ Կիւրճեան: Սոյն Կանոնադիրը, իբրև Աթէնքի և Բիրէայի Արեւելեան Օրթոտոքս Հայերու Հասարակութիւն, հաստատուած է, 22 Սեպտեմբեր 1908 թուակիր Թագաւորական Հրովարտակով, ստորագրուած, յանուն Թագաւորի, Դահի Փոխանորդ և Դահաժառանգ Դոնսթանթինոսէն և Ներքին Դործոց Նախարար Ն. Տ. Լեվիտիսէ:

Սոյն եկեղեցին, իր փոքրաթիւ հաւարակութեամբ, տեւած է մինչև 1922 թրւականը, որ ատեն, Իլմիրի աղէտէն և Կիլիկիոյ պարպումէն յետոյ, հազարաւոր հայեր խուժեցին Յունաստան և կազմեցին հոծ գաղութներ թաղամասերու, քաղաքներու և գիւղերու մէջ: Այս թուականներուն, եկեղեցւոյ քահանաները եղած են, Տէր Ղևոնդ Քհնյ. Տ. Ղուկասեան, Տէր Գէորգ Քհնյ. Դաւիթեան, Տէր Յարութիւն Քհնյ. Յովսէփեան, Տէր Ընձակ Քհնյ. Կազանճեան, Տէր Խորէն Քհնյ. Պաղճեան և այլն: Առաջնորդարանի գործը սկսաւ ընդարձակուիլ և որով պէտք տեսնուեցաւ, անշուք և խեղճուկ եկեղեցին փոխարինել նոր, քա-

բաշխելու փաստաւոր եկեղեցիով մը, վայել ազգային արժանապատուութեան:

1920-23 թուականներուն, Սեւանիկի շրջանը միայն իրեն Առաջնորդ ունեցած է Տ. Երուանդ Եպոս. Փերտահճեան, մնայուն Առաջնորդը Ռոտոսթոյի և շրջակայքի որ Մազլմեանի ժամանումէն յետոյ և իր Առաջնորդական Թեմի փուլզումով, անցած է Պուլկարիս:

1923ին, իրբե Կ. Պուսոյ Պատրիարքարանի Լիազոր Պատուիրակ և ապա մնայուն Առաջնորդ, Մազլմեան Արքեպոս ի ժամանումով, թաղերը կը կազմակերպուին և անոնք ալ կ'ունենան իրենց եկեղեցիներն ու Թաղային Խորհուրդները:

1935ին, Մարտիլէն, ճարտարապետ Պ. Յակոբեանի պատրաստած և ուղարկած նախագծով և Աթէնքի ճարտարապետներէն, Պուսեցի Տիար Ժիրայր Նախնիկեանի հրահովութեամբ, նախկին եկեղեցին փլցուելով անոր տեղ կը կառուցուի այժմու ներկայանալի եկեղեցին, առաջին յարկի վրայ: Գետնայարկի սրահը և սենեակները 1943ին վերածուցան Առաջնորդարանի և Դիւանատան, մէկ քանի սենեակներով, ըստ պատշաճի կահաւորումով և յարդարումով:

Եկեղեցւոյ Շինութեան Յանձնախումբը կը բաղկանայ քսան և երկու հոգիներէ, Գործադիր Մարմին ունենալով Տեառք Յարութիւն Գրեճեան, Յակոբ Տամլամայեան, Աղաճան Մաղաքեան և Վահան Տ. Մկրտիչեան:

Առաջնորդարանի, ըստ պատշաճի շինութեան գործը կը ստանձնէ, իր իսկ անձնական ծախքերով, յետ մահու բարերար Արամ Շահինեան. աջէն ու ձախէն եղած քննադատութիւններու վրայ, Պր. Շահինեան գործը կը լքէ կիսկատար. անոր շարունակութիւնը կը ստանձնէ օրուայ Հոգաբարձութիւնը:

Այս շրջաններուն, Առաջնորդ Մազլմեան Արքեպոս ի գլխաւոր գործակիցը հանդիսացած է, իր կեդրոնական Վարչութեան Ատենապետը, իրաւագէտ Գր. Բարադամեան:

Նորաշէն եկեղեցին ունեցած է իր Հոգեւոր հովիւն ու մնայուն սպասաւորը, յանձին Տ. Ներսէս Քհնյ. Խոշորեանի, պարագային համեմատ նաև Առաջնորդական Փոխանորդ և իր վաստակաւոր գպրապետը Պր. Օննիկ Տ. Ներսէսեան:

Տ. Կարապետ Արքեպոս. Մազլմեան վախճանած է 1951 Մայիս 1ին: Թաղման կարգը կատարուած է նախագահութեամբ Եղիպտոսի Առաջնորդ Տ. Մամբրէ Սրբազան Արքեպոս. Սիրունեանի, ներկայութեամբ բազմաթիւ հայ և յոյն վարդապետներու, քահանայ հայրերու, օտար կրօնական ներկայացուցիչներու, պաշտօնական անձնաւորութիւններու, բազմահազար ժողովրդեան, պաշտօնական շքերթով և առաջնորդութեամբ քաղաքապետական նուագախումբին, յուղարկաւորութիւնը կատարուած է Մայիս 6ին, Կիրակի օր:

Մազլմեանի վախճանումէն յետոյ, Մամբրէ Արքեպոս. Սիրունեան, իրբե Թեմակալ Առաջնորդ, այցելու հանգամանքով պաշտօնավարած է մօտաւորապէս երկու տարի:

1956ին, Երուսաղէմի Սրբոց Յակոբեանց Միաբաններէն, Տ. Իսահակ Վրդ. Ղազարեան, ստանձնեց յունահայութեան Առաջնորդական Տեղապահի աթոռը պաշտօնապէս:

ԱԹԷՆՔԻ ՄՕՏԱԿԱՅ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐՈՒ ՀԱՅՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ԻՐԵՆՑ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐԸ

Տուրղուք. — Տուրղութի գաղթականը կազմուած է 1921ին, Կիլիկիոյ պարպումով և 1922ին, Զմիւռնիոյ աղէտէն յետոյ, Աթէնքի մօտիկ հողամասի մը վրայ:

1923ին, Պուսոյ Պատրիարքարանի հրամանաւ Աթէնք կը ղրկուի Կարապետ Արքեպիսկոպոս Մազլմեան, իր Թեմակալ Առաջնորդ և Առաջնորդարանի կողմէ տրամադրուած գումարով մը կը հիմնուի թաղին Ս. Կարապետ եկեղեցին որ 25 մէթր երկայնք և 10 մէթր լայնք ունի, շինուած հում և թրծուած աղիւսով. տանիքը լամարինա և յատակը տախտակամա՛մ:

Եկեղեցին, մինչեւ համաշխարհային երկրորդ պատերազմը, ծառայած է նաև իրր աղգային վարժարան ուր 500 է աւելի թաղին երկսեռ աշակերտները ուսում կը ստանային, տասնէ աւելի ուսուցիչ-ուսուցչուհիներով:

Եկեղեցւոյ այժմու մատակարար քահանան է Տ. Խորէն Միսաքեան:

Կեսարիանի. — Կեսարիանիի կամ Սինկրուի գաղութը հաստատուած է 1922ին,

Զմիւռնիոյ աղէտէն յետոյ. առաջին շրջանին ունեցած է 2000 ի մօտ հայութիւն, բայց տարիներու ընթացքին, մաս առ մաս մեկնած են զանազան վայրեր և ներկայիս հազիւ ունի 200 ի մօտ հայութիւն մը:

Եկեղեցին հիմնուած է 1924 թուականին, պետական հողի վրայ և փայտաշէն է: Առաջին անգամ հոն պաշտօնավարած է Դանիէլ արեղայ Աւետիսեան, 1924-27. յետոյ՝ Գովհաննէս Վրդ. Ֆէրհատեան, 1927-28. իսկ մինչև 1931 թուականը, տեղւոյն հոգեւոր մատակարարութիւնը կատարած են այցելու քահանաներ. 1931-1948 թրականներուն, պաշտօնավարած է հոն Տ. Սմբատ Բհնյ. Արսյանեան, անկէ յետոյ, մինչև 1952 թուականը, կրկին տեղւոյն հոգեւոր մատակարարութիւնը կատարած են այցելու քահանաներ, 1953ին պաշտօնավարած է շրջուն Հոգեւոր հովիւ Տ. Շաւարշ Բհնյ. Մէհրապեան, որմէ յետոյ և մինչև այսօր տեղւոյն մէջ կը պաշտօնավարէ շրջուն Հոգեւոր հովիւ Տ. Մատթէոս Բհնյ. Բարադամեան:

Աթէնքի սոյն արուարձանի հայութիւնը կը բաղկանայ 90 ընտանիքէ, 274 անձերով. իսկ եթէ աւելցնենք նաև անոր շատ մօտիկ երկու թաղերու հայութիւնը՝ Վիթօնու և Ամպլիօքիթու, կ'ունենանք 102 ընտանիք 305 անձերով: Կեսարիանի մէջ ժողովրդեան 90 առ 100ը կը բնակի շատ խղճալի և հակառողջապահական փոքրիկ տնակներու մէջ. գրեթէ բոլորն ալ բանուորներ են և դժուարութեամբ կը ճարեն իրենց օրապահիլը: Կան նաև 5 խանութպաններ և զանազան արհեստաւորներ:

Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցին որ հիմնուած է 1924ին, փայտաշէն է և չինուած կառավարական հողի վրայ: Ունի իր թաղային Խորհուրդը և եկեղեցատէր Օրիորդներու Միութիւն մը՝ որոնք կ'աշխատին եկեղեցւոյ կարևոր պէտքերը իրագործել: Սեպհական գերեզմանատուն չունին և մեռեալները կը թաղուին յունական գերեզմանատունը: 1956էն ի վեր տեղւոյս Գերեզմանատան Խորհուրդը, Հայերուն համար տրամադրած է առանձին հողամաս մը, գերեզմանատան արեւելեան կողմը, ուր կ'ամփոփուին հայ ննջեցեալները:

Կեսարիանի մէջ կայ Հ. Մ. Ը. Մ. ի մասնաճիւղ մը 30-40 անդամ-անդամու-

հիներով: Ունինք նաև 20 ծեր և անօգնական կիներ՝ որոնց ամսական 100 ական տրախտի կը տրամադրէ Աթէնքի Զուրիցե-րիական Բարեսիրական Կազմակերպութիւնը՝ որուն փոխարէն ամէն Ուրբաթ օրերը ստիպուած են հաւաքուելու և խնու քարովի Տիկին Իսկուհիի ... քարոզները:

Հեղիօբոլիս. — Այս ընդարձակ արուարձանը որ բաժնուած է 3 մասի՝ կը բնակին 13 ընտանիք, 36 անհատներէ բաղկացած: Եկեղեցի և վարժարան չունին. արդէն գրեթէ փոքրիկներ ալ չկան: Ունին իրենց անձնական տունները: Բացի երեք ընտանիքէ, մնացեալները ունին նւթական գուհացուցիչ վիճակ մը: Ընդհանրապէս կը յաճախեն Աթէնքի եկեղեցին կամ Ֆիքս:

Բերիսքերի. — Այս արուարձանին մէջ կան 18 ընտանիք՝ 71 անձերով: Նախապէս ունեցած են մեծ թիւ մը, որոնք մեկնած են Հայաստան 1947ին: Ունեցած են սեպհական եկեղեցի որ տակաւին կը մնայ խարխուլ վիճակի մէջ և որ ժամանակէ մը ի վեր ծախու հանուած է Ազգ. Կեդր. Վարչութեան կողմէ: Եկեղեցւոյ ամբողջ գոյքը յանձնուած է Ազգ. Առաջնորդարանին: Գերեզմանատուն չեն ունեցած: Բոլորն ալ ունին իրենց անձնական տունները և նւթական միջակ վիճակ մը կը ներկայացնեն: Կը յաճախեն Աթէնքի եկեղեցին ընդհանրապէս: Մեծամասնութեամբ կը խօսին հայերէն:

Ամառուս. — Այս թաղամասն ալ ժամանակին եղած է հայաշատ: Ներկայիս՝ վերի և վարի թաղերը միասին առած, կը ներկայացնեն 13 ընտանիք՝ 60 անձերով. ունին անձնական բնակարաններ և նւթապէս ալ միջակ վիճակ մը ունին: Բոլորն ալ հայախօս են. փոքրիկները ամէն օր Ֆիքսի Ազգ. վարժարանը կը փոխադրուին ուսանելու, վարժարանին ինքնաշարժովը: Եկեղեցի չեն ունեցած, թէև ունեցած են վարժարան մը ժամանակին, ուր ներկայիս հայ ընտանիք մը կը բնակի: Էջնքը կը նկատուի իրաւապէս ոչ հաստատուն ազգային կառուած մը:

Ժողովրդին մեծ մասը 1947ին ներգաղթեց Հայաստան:

Նեա-Իօնիս. — Սոյն արուարձանին մէջ կան ցրուած վիճակի մէջ, գրեթէ 24 ընտանիք, 91 անձերով. մէկ մասը կը բնակի

Բեռիսո ըստեալ տեղը, փոքրիկ տնակներու մէջ, Դրեթէ բոլորն ալ ունին իրենց սեպհական տունները, Եկեղեցի և դպրոց չեն ունեցած: Ներկայիս փոքրիկները կը յաճախեն Գօթինիոյ Ազգ. Վարժարանը, Հայաստան և կը յաճախեն Աթէնքի եկեղեցին:

Քիֆիսիա և Նեա Էրիբրեա. — Այս երկու արուարձանները որոնք իրարմէ հազիւ կէս ժամու ճանապարհով հեռու են, ունին 14 ընտանիք 38 անձերով: Կան բարեկեցիկներ և աղքատներ: Եկեղեցի և վարժարան չեն ունեցած: Մեծաւ մասամբ ունին իրենց բնակարանները: Բացի փոքր մասէ մը, միւսները կ'ապրին առանձնացած վիճակի մէջ: Կը յաճախեն Աթէնքի եկեղեցին:

Ալիա Բարաֆեդի. — Այս գեղեցիկ արուարձանին մէջ կան 9 ընտանիք 38 անձերով. գրեթէ բարեկեցիկ են. բացի 2 ընտանիքէ ունին անձնական կոկիկ բնակարաններ. եկեղեցի և վարժարան չեն ունեցած:

Էլիմիֆօ. — Այս հեռաւոր արուարձանին մէջ կան 9 ընտանիք 25 անձերով. եկեղեցի և վարժարան չեն ունեցած: Բոլորն ալ ունին իրենց կոկիկ բնակարանները. գրեթէ արհեստաւորներ են և ինքնաբաւ: Բոլորն ալ հայաստան և եկեղեցասէր:

Գօթինիա. — 1921-1922 թուականի Կիլիկիոյ պարպումէն եւ Իզմիրի աղէտէն վերջ, բազմաթիւ հայեր ապաստանած են Յունաստան և անոնցմէ կարիւր մաս մը հաստատուած է Բիրէայի նաւահանգիստին մօտ, Գօթինիա անուն արուարձանին մէջ:

Հոս, իբրեւ եկեղեցի և դպրոց, հին չէնք մը վարձած են, Ս. Նշան անունով և շարունակած մինչև 1933 թուականը:

1929 Մայիս 6ին, քսանի մօտ սըրտացաւ թաղեցիկներ հաւաքում մը ունեցած են, որոնք — Հայ դաղթականութեան եկեղեցական պարտականութեան և մանուկներու դաստիարակութեան և կրթութեան համար եկեղեցիի մը և դպրոցի մը շէնքերու շինութիւնը անհրաժեշտ նկատելով — եօթը հոգիէ բաղկացեալ Շինութեան Առժամեայ Մարմին մը կազմած են հետեւեալ անձերէն. Պրք. Սահակ Պապիկեան, Յովհաննէս Ասլանեան, Սիմոն Կէօզէրեան, Կիւլպէնկ Միսիթարեան, Արշակ Փանոսեան,

Կարապետ Միսեհան և Ռուբէն Ուլուհօճանեան:

Սոյն Մարմինը զանազան խորհրդակցութիւններ, ձեռնարկներ և հանգանակութիւններ կատարելով, դնած է այժմու եկեղեցւոյ 2500 քառակուսի կանգուն հողը և 2 Նոյեմբեր 1929ին կատարած է հիմնարկէքի արարողութիւնը, նախագահութեամբ հանգուցեալ տաղնորդ Տ. Կարապետ Արքեպիսկոպոս Մազլմեանի, խուռն բազմութեան մը ներկայութեան: Սակայն, տընտեսական պատճառներով, հիմերը հազիւ քանի մը մէթր բարձրացած, շինութիւնը դադրած է:

1931 Յուլիս 16ին, եկեղեցւոյն նոր Մարմին մը կը կազմուի, բայց չի յաջողիր ու կը հրաժարի:

1932 Նոյեմբեր 8ին, եկեղեցւոյն նոր Մարմին մը կը կազմուի, բանիբուն անձերէ բաղկացած, որոնք կը յաջողին եկեղեցւոյ և դպրոցի շինութիւնները ի գլուխ հանել: Սոյն Մարմնոյ անդամներն են. Պրնք. Յակոբ Տէօվլէթեան, Տօքթ. Դէորդ Կաշեան, Վահան Աւարեան, Ռեթէս Տէր Ներսէսեան, Կիւլպէնկ Միսիթարեան, Արմենակ Խարբութեան, Թազուր Աւետիքեան, Արիս Թազուրեան, Վահան Քէտէրեան և Մայքլ Ալմուխանեան:

Բնական է օրուան բոլոր թաղային Մարմինները և Հայրենակցական Միութիւնները իրենց կարելի օժանդակութիւնները կը բերեն այս ձեռնարկներուն:

Եկեղեցւոյ օծումը զանազան պատճառներով յետաձգուած ըլլալով, կը կատարուի 13 Մայիս 1945ին, ձեռամբ երջանկայիշատակ թեմակալ տաղնորդ Տ. Կարապետ Արքեպոս. Մազլմեանի, եկեղեցին կ'անուանուի — Ս. Յակոբ Մծրնայ Հայրապետ — կնքահայրութեամբ Եկեղեցւոյ չէնի զոհաբերող նախագահի՝ ողբացեալ Յակոբ Տէօվլէթեանի տիկնոջ, այլի Տիկին Ծիլօր Տէօվլէթեանի, յոգնախոռոն ուխտաւորներու ներկայութեան:

Ս. Յակոբ եկեղեցին, իր տեսքով, յունահայոց ամենափառաւոր շինութիւնն է և կոթողական գործը Գօթինիոյ հայ հաւատացեալ ժողովրդի եկեղեցասիրութեան:

ԵՐԵՍՈՒՆ ՏՆՐԻ ԱՌԱՋ

ԼՈՋԱՆԻ ԿՐՕՆԱԿԱՆ ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ
ԺՈՂՈՎԸ ԵՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԵԿԵՂԵՑԻՆ

Մայր Աթոռը ուղղակի հրաւիր ստացած և Հաւաստի ու Կարգի հաստատողովի փառադարձեցող, և Ամենայն Հայոց Վեհ. Հայրապետի իր կողմէն Յանձնաժողով մը նշանակած և Լոզանի ժողովին մէջ Հայց. Եկեղեցին ներկայացնելու համար: Այդ Յանձնաժողովին անդամներ են Տիրայր Արքայան Ամերիկայի առաջնորդ, Ղեւոնդ Եպս. Գուրգեն Մանչկարի Հովիւ և Գրիգորիս Եպս. Պարսեան՝ Կարողիկոսական Պատմիքի Երեսման:

Մայր Աթոռի Գեր. Հոգեւոր Խորհուրդը, յանուն Ն. Ս. Օծուրեան Ամեն. Հայոց Վեհ. Հայրապետին, հետեւեալ պաշտօնագիրը ուղղած է Յանձնաժողովի անդամներուն. պաշտօնագիր մը, որ կը գծէ Յանձնաժողովին իրաւաստեանն սահմանը Լոզանի ժողովին մասնակցելու համար:

Պաշտօնագիրը գրուած է Գեր. Հոգեւոր Խորհուրդի Գիւնեան, և կը կրէ 451 թիւը և 4 Յունիս 1927 թուականը:

1926 թուի մայիսի 19ը թուականը The Secretariat of the World Conference on Faith and Order-ի հրաւերի հետեւանքով Նորին Վեհափառութեան (Տ. Տ. Գէորգ Ե.) Թ. . հայրապետական կոնդակով կարգուել է մի Բանձնաժողով՝ նախագահութեամբ Տ. Տիրայր Արքեպս. Ի անդամակցութեամբ Տ. Ղեւոնդ Եպս. Գուրգենի և Տ. Գրիգորիս Եպս. Պալաքեանի՝ առաջիկայ օգոստոսի 3-21ին Լոզանում գումարուելիք քրիստոնէական եկեղեցիների Համաժողովին ներկայանալու, իբրեւ Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետի ներկայացուցիչներ, ներկայացնելու Հայ Առաքելական հինաւուրց եկեղեցին:

Գեր. Հոգեւոր Խորհուրդը՝ Վեհափառ Հայրապետի ցանկութեան և պատուէրի համաձայն մշակել է այն սկզբունքները, որոնցմով պարտադրապէս պիտի ղեկավարուի վերոյիշեալ Բանձնաժողովը՝ յիշատակուած օգոստոսեան համագումարում. — որք են.

1. — Ողջունել համաքրիստոնէական Համագումարի բացումը, յայտնել Հայ Առաքելական հնադարեան ազգային եկեղեցւոյ սիրով մասնակցելը նրան, որ եկեղեցիներին մերձեցման է ձգտում և ընդհանուր համագործակցութեամբ Քրիստոսի սիրոյ շնորհով աշխարհը ջերմացնելու և նրա Աւետարանի յաւիտենական դադափարները կեանքի մէջ մարմնացնելու նպատակ է գրել՝ և դէպի այդ նպատակներն առաջնորդելու ուղիներ հարթելու հետամուտ է:

2. — Հայ եկեղեցին՝ իր պատմական անցեալում մշակած կանոնական իրաւունքի և սրբազորած աւանդութիւնների համաձայն իր կեանքի ամենատեսակ խնդիրների լուծման մէջ՝ վախճանական որոշումներ ընդունել է Ամենայն Հայոց Ընդհանրական Հայրապետի գլխաւորութեամբ գումարուած եկեղեցական ժողովով: Ուստի և ներկայ Համագումարում Հայ եկեղեցու ներկայացուցչութիւնը իրաւունք չունի նրա վախճանական որոշումներին մասնակցելու և պարտադիր ճանաչելու այն Հայ եկեղեցու համար: Այլ յանձնարարում է միայն խորհրդակցական մասնակցութիւն ունենալու և եղած բոլոր որոշումներն ու Համագումարի ամբողջական պատկերը ընդարձակ զեկոյցով մատուցանելու Վեհափառ Հայրապետին՝ յառաջիկայ եկեղեցական ժողովի խորհրդակցութեան և քննութեան ենթարկելու և նրա հեղինակաւոր որոշման համեմատ էլ յիշեալ Համաժողովի ապագայ գումարումների մէջ իր դիրքը որոշելու:

3. — Քրիստոնէական եկեղեցիների մերձեցման և համագործակցութեան նախադրեալ համարելով եկեղեցիների փոխադարձ ծանօթութիւնը, այլ և ի նկատի առնելով ներկայ Համաժողովի կատարելիք աշխատանքների ծրագիրը՝ յանձնարարում է Բանձնաժողովի, ըստ պահանջի հարկին, տալ Հայ եկեղեցւոյ դաւանական և ծիսական արարողական նկարագիրը, ուղեցոյց ունենալով Տիեզերական երեք ժողովները և Ներսէս Շնորհաւուրցի «Ընդհանրական»ը:

(Սիոն, 1927 Սեպտեմբեր, էջ 282-283):

Ս. ՅԱԿՈԲԻ ՆԵՐՍԷՆ

ՀԵՌԱԳԻՐ Ս. ԷՋՄԻԱԾՆԷՆ

Գալուստ Կիւլպենկեան Հիմնարկութեան ներկայացուցիչներ, Պրոֆ. Սրբ Սիսնի Գեն եւ ճարտարապետ եղուարդ Թիւրիւնեան ժամանեցին Երեւան Օգոստոսի 11ին եւ պատեմանքս այցելեցին Մայր Աթոռ Կիւակի, Օգոստոս 18ին, Սուրբ Աստուածամայ սօնին օրը, երբ բազմահազար հաւատացեալներ ուխտի էին եկել Էջմիածին: Յետ Սուրբ Պատարագի, Վեհափառ Հայրապետը ընդունեց բարձրաստիճան հիւրերը ծաղկեայ դահլիճում: Փոխանակուեցին ճառեր ջերմ ու խանդավառ մրնոլորսի մէջ:

ԳԻՒԱՆ ՄԱՅՐ ԱԹՈՒԻ

21 Օգոստ., Էջմիածին

ՀԵՌԱԳԻՐ ԵԹՈՎՊՈՒՌՆ ԿԱՅՍԷՆ

Հետեւեալ հեռագիրը, որ պատասխանն է Ամեն. Ս. Պատարագի Զօր ցաւակցական հեռագրին, դիւումը՝ Նորին Վեհ. Երթվայի կայսեր, իր զաւկին սրահմայիկ մահուան առթիւ, ուր հասաւ Պատրիարքարանս, սխալմամբ Նոր Երեսուղի գացած ըլլալուն պատճառով:

Ասիսի Ապելա, 4 Յունիս 1957

Նորին Գերաւանդիւն

Երեսուղեան Արեւիկայի կայսր

Պատրիարքարան Հայոց, Երեսուղի

Մեծապէս կը զննահանեմ Ձեր ազնիւ վճակցութեան եւ համակրանաց պատգամը եւ օրհնութիւնները, մեր սիրեցեալ ողորին, Հարաւի դուխին վճալի կորուստին առթիւ:

ՀԱՅԼԷ ՍԷԼԱՍԻ, Կայսր

ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆՔ - ԲԵՄԱԿԱՆՔ

● Ուր. 23 Օգոստ. — Վաղուան Նախատեսակը պաշտուեցաւ Մայր Տաճարին կից՝ Ս. Էջմիածին մատարան մէջ: Հանդիսացեալ էր Գեր. Տ. Սուրեն Եպս. Բէմանեան:

● Շր. 24 Օգոստ. — Տօն Շողակաթի Ս. Էջմիածին: Ս. Պատարագը՝ Ս. Էջմիածին մատարան մէջ մատուցեց Տ. Մատուց Վրդ. Բարկուսեան:

— Վերափոխման մեծահանդէս Նախատեսակը պաշտուեցաւ Մայր Տաճարին մէջ: Հանդիսացեալ էր

էր Ամեն. Ս. Պատրիարք Հայրը, որ և Նախագահեց գիշերուան «Հակման» ժամերգութեան:

● Կիր. 25 Օգոստ. — ՎԵՐԱՓՈՒՆՈՒՄՆ. Ս. ԱՍ. ՏՈՒԱՆԱՆԻ: Օրուան հանդիսաւոր Ս. Պատարագը՝ Մայր Տաճարի Աւագ Սեղանին վրայ մատուցեց Երեսուղի Թիւրիւն Կաթող. Պատարագի Գեր. Տ. Սեղաթէ Եպս. Մանուկեան: Ամեն. Ս. Պատրիարք Հայրը կատարեց Սարկաւազական ձեռնադրութիւն (Տես էջ 247): Ս. Պատարագի երգեցողութիւնները եղան երկօրեա երգչախումբի կողմէ, զեկավարութեամբ Հոգ. Տ. Թորգոմ Վրդ. Մանուկեանի: «Հայր մեր»-էն առաջ Պատարագի Սրբազանը քարոզեց, նիւթ ունենալով Ս. Կոյի կեանքն ու վերափոխման պարագաները: Ըսաւ թէ Տիրամօր անձը ներշնչուած անսպառ աղբիւր եղած է զարեւու ընթացքին բոլոր ժողովուրդներու արուեստագէտներուն մօտ, որոնք ի պատիւ իրեն արտադրած են հոյակապ արուեստի հրաշալիքներ: Ու եզրակացուց թէ Ս. Կոյը եղած է այն կինը՝ որ օժտուած էր մեծապէս առտուածային շնորհներով, որոնք թէև երկինքէն կ'իջնեն նման անձրին բոլոր մարդոց վրայ, սակայն բարի հոգիներն են միայն որ ատակ են ընդունելու ու իրենց մէջ պահելու զանոնք:

— Կէսօրէ վերջ, Մայր Տաճարին մէջ պաշտուեցան «Անդառտան», երեկոյեան ժամերգութիւն և Նախատեսակ, բոլորն ալ Ամեն. Սրբ. Պատրիարք Զօր Նախագահութեամբ:

● Բշ. 26 Օգոստ. — Յիւստակ մեռելոց: Սուրբ Պատարագը ի Ս. Գիւթաղի մատուցեց Հոգ. Տ. Յովսէփ Արք. Մամուրի Ապա, Գեր. Տ. Հայկազուն Եպս. Արք. Մանուկեանի Նախագահութեամբ. կատարուեցաւ հոգեհանգստեան հանդիսաւոր պաշտօն, նախ Մայր Տաճարին մէջ, ապա գաւաթը՝ Երանշնորհ Տ. Կիրակի Պատրիարքի շիրմին վրայ: Ինչպէս նաև հին կրատան և Զամ-Թաղի գերեզմանավայրերուն մէջ:

● Շր. 31 Օգոստ. — Է. օր Վերափ.: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Մայր Տաճարի Ս. Առտուածանայ խորանին վրայ, ժամարարն էր Հոգ. Տ. Հայկազուն Վրդ. Պայրամեան:

● Կիր. 1 Սեպտ. — Ը. օր Վերափ.: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Յարութիւն, մեր վերնատան Երաշխաւոր Ս. Առտուածանայ մատարան մէջ: Ժամարարն էր, ըստ ընկալեալ տօնութեան, Տաճարին Տեսուչը՝ Հոգ. Տ. Մեսրոպ Վրդ. Տեփոյեան: Քարոզեց Գեր. Տ. Շնորհ Եպս. Գալուստեան, իր խօսքին նիւթ ունենալով օրուան Առաքելական ծառն ընկերացուած պղծութեան ու սրբութեան մասին (Կողոս. Գ. 5): Գեր. Սրբազանը պատմեց նաև տոյն մատարան անուան շուրջ հիւստուած աւանդութիւնը:

● Շր. 7 Սեպտ. — Վաղուան Նախատեսակը պաշտուեցաւ ի Ս. Յակոբ: Հանդիսացեալ էր Ամեն. Ս. Պատրիարք Հայրը:

● Կիր. 8 Սեպտ. — Գիւթ Դօսեյ Ս. Աստուածամի: Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ ի Ս. Յակոբ, Ս. Առտուածանայ խորանին վրայ, Պատարագեց և քարոզեց Հոգ. Տ. Բարդէյ Վրդ. Վարժապետեան:

● Կիր. 15 Սեպտ. — Ս. Պատարագը մատուցեցաւ ի Ս. Յարութիւն, մեր վերնամասրան մէջ: Ժամարարն էր Լոգ. Տ. Ասողիկ Ծ. Վրդ. Դազարեան: Քարոզեց Գեր. Տ. Նորայր Եպս. Պողոսեան, ընարան ունենալով «Յորհնալ Տէր, ուստ՛ ինձ զարգարութիւնս քո», եղբակցելով թէ մարդկային ըմբռնումներու համաձայն գործադրուած արգարութիւնները շատ անգամ ուղիւ անարգարութիւններու դուռ կը բանան: Միայն Աստուած է որ գերազանցօրէն արդար է:

ՊԱՇՏՈՆԱԿԱՆՔ

● Եր. 24 Օգոստ. — Քաղաքիս Արար Էրվէյզ Բնկերութեան հրաւերին ընդառաջելով, Օրիէնթ Լատուի մէջ սարքուած քօթիէյլ բարձրին ներկայ գտնուեցան Լոգ. Տ. Ասողիկ Ծ. Վրդ. և Պր. Կարպիս Լինդլեան, Ամեն. Պատրիարքի կողմէ:

● Ուր. 30 Օգոստ. — Ամեն. Ս. Պատրիարք Լայրը Աման մեկնեցաւ վանական գործով:

● Եր. 31 Օգոստ. — Լոգ. Տ. Բարգէն Վրդ. Վարժապետեան հրաբար ժամանեց Ս. Աթոռ և վերադարձաւ Դշ. 10 Սեպտեմբերին:

— Երոստղէմի Անկիթեան Եպս. Գեր. Անկուս Քամրայէլ Մաքիմէսի գահակալութեան հանդէսին ներկայ գտնուեցաւ Ամեն. Ս. Պատրիարք Լայրը, հետ ունենալով Տ. Զգօն Ծ. Վրդ., Տ. Լայկասեր Վրդ. և Պր. Կարպիս Լինդլեան:

● Դշ. 4 Սեպտ. — Յունաց Պատրիարքարանի ներկայացուցիչներուն հետ ժողով ունեցան մեր Պատրիարքարանի ներկայացուցիչները Ս. Աստուածամայ տաճարի նորոգութեան կապակցութեամբ:

● Ուր. 6 Սեպտ. — Լոգեշ. Տ. Զաւէն Վրդ. Զինչինեան վերադարձաւ Պէյրութէն, ուր մեկնած էր օգափոխութեան:

● Կիր. 8 Սեպտ. — Պատրիարքարանի մէջ տեղի ունեցան պողոստեան մը ի պատիւ Գերաշնորհ Տ. Լայկազուն Եպս. ի և Լոգ. Տ. Ասողիկ Ծ. Վրդ. ի, որոնք մօտ օրէն պիտի մեկնէին Ս. Էջմիածին: Խօսեցաւ Ամեն. Պատրիարք Լայրը, զրուատելով երկուքին ալ ծառայութեան ոգին և ոգեւին նուիրումը Ս. Աթոռոյ և իրենց պաշտօններուն, ուր որ ալ ըլլան:

● Բշ. 9 Սեպտ. — Քաղաքիս զինուորական նոր կառավարիչ Լասան էլ Քէթիպ. Պատրիարքարան աչցիկեց փոխադարձելով Ամեն. Պատրիարք Լոր այցելութիւնը:

● Դշ. 10 Սեպտ. — Գեր. Տ. Լայկազուն Եպս. Արրահամեան օգային գծով մեկնեցաւ Պէյրութ, անկէ անցնելու համար Ս. Էջմիածին, Ամենայն Լայոց Լայրապետի զինուորին ընդառաջելով:

● Դշ. 11 Սեպտ. — Պէյրութէն Ս. Աթոռ ժամանեց ճարտարապետ Պր. Մ. Աթոռեան, Ս. Յարութեան Տաճարի նորոգութեան խնդրոյն կապակցութեամբ:

● Եշ. 12 Սեպտ. — Իրաքի Լայոց Առաջնորդ

Գեր. Տ. Զգօն Ծ. Վրդ. Տէր Յակոբեան, որ աւելի քան ամիսէ մը ի վեր կը գտնուէր Ս. Աթոռ, վերադարձաւ իր պաշտօնատեղին՝ Պաղատա:

● Եր. 14 Սեպտ. — Եւրոպայի Լայոց Կաթ. Պատուիրակ Գեր. Տ. Սերոյիէ Եպս. Մանուկեան, որ ամիսէ մը ի վեր կը գտնուէր Ս. Աթոռ, մեկնեցաւ իր պաշտօնատեղին՝ Փարիզ:

● Բշ. 16 և Դշ. 18 Սեպտ. — Յունաց և Լատինաց Պատրիարքարաններու ներկայացուցիչներուն հետ ժողով ունեցան մեր Պատրիարքարանի ներկայացուցիչները Ս. Յարութեան Տաճարի նորոգութեան կապակցութեամբ:

● Դշ. 17 Սեպտ. — Աւստրալիոյ Լոգեոս Լոփի Գեր. Տ. Ասողիկ Ծ. Վրդ. Դազարեան, որ տարիէ մը ի վեր կը գտնուէր Ս. Աթոռ, օգային գծով մեկնեցաւ Պէյրութ, անկէ անցնելու համար Ս. Էջմիածին և ապա իր պաշտօնատեղին:

ԶՍՈՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՍԱՐԿԱՆԱԳԱՅ

Կերակի 25 Օգոստոս. Վերափոխման տօնի հանդիսաւոր Ս. Պատարագի ընթացքին, Ամեն. Ս. Պատրիարք Լայրը Մայր Տաճարին մէջ Աւագ Սարկաւագութեան աստիճանը շնորհեց ժառանգաւորաց Վարժարանի ընթացքը աւարտած և Յուլիս 21ին կրօնարկաւագութեան աստիճանը ընդունած Տիր. Յակոբ Թաշնեանի, Ժի. այր Շիրինեանի և Յովհաննէս Գարաշեղապետի. Լուսարարապետ Գեր. Տ. Շնորհ Եպս. կը կատարէր Խարտաւիպի պաշտօնը, իրեն աղբիւրակայ ունենալով Լոգ. Տ. Տ. Լայկասեր և Կորիւն վարդապետները: Սրտառու էր յաւն երբ երեքն ալ ծնկաչօք, քաղկուարներ իրենց թեկերուն, Աւագ Սեղանի բնէն ժողովուրդին կը գառնային ձեռամբարձ, ինչան աշխարհէ իրենց հրաժարման, մինչ երկոյ կ'երգուէր Աստուածային և երկնաւոր շնորհ... շարականը: Նորընձանները անմիջապէս սկսան սպասարկել Ս. Խորհուրդին:

Զեռնագրութեան անմիջապէս հտք, Ամեն. Ս. Պատրիարք Լայրը յորդարեալ քարոզ մը խօսեցաւ նորընձաններուն, ըսելով թէ այս ձեռնադրութեամբ անոնք ընդունած եղան եկեղեցւոյ երեք մեծ կարգերէն առաջինը, ու նաև ուխտով մը կապուած եղան Ս. Աթոռոյ Միարանութեան: Ու ցոյց տուաւ իրենց առջի բացուող նոր ուղին, որ գերազանցօրէն ծառայութեան և նուիրումի դաշտ մըն է, ուր անոնք պէտք է մօռնային իրենց անձերն իսկ, իրենց ոյժերը լիպզոյն զոհաբերելու համար մեր Ս. Եկեղեցիին ու ժողովուրդին:

Ստորև սկզմ գիծերու մէջ կուտանք նորընձաներու կենսագրութիւնները:

Յակոբ Սրկ. Թաշնեան ծնած է 1936 թ., Պէյրութ: Նախնական կրթութիւնը ստացած է Պէյրութի Աղդ. Սահակեան բարձրագոյն վարժարանի մէջ, մինչև Եթովպիոյ դասարան, 1952 թ.

ղիմած է Անթիլիաս, Կիլիկիոյ կաթողիկոսութեան Դպրեմանքը, ուր երկու տարուան շրջանէ մը ետք, Տեղաւորեալ քարեհան կարգադրութեամբ, 1954ին ընդունուած է Ս. Աթոռոյ ժառանգաւորաց վարժարանը:

Ժիրայր Արկ. Ծիրինեան ծնած է 1940ին, Պէյրութ, փոքր տարիքէն դժբախտութիւնը ունեցած է կորսնցնելու իր հայրը: Նախնական ուսումը ստացած է Պէյրութի Կիլիկեան, Հայ Բողոքականներու Կենաց, Սահակ-Մեսրոպեան վարժարաններուն և ձիպէլլի թոշնոց Բոյն որբանոցին մէջ: 1953ին մտած է Ս. Աթոռոյ ժառանգաւորաց վարժարանը:

Յովհաննէս Արկ. Դարանազուպեան ծնած է 1939ին, Հալէպ: Նախնական ուսումը ստացած է Հալէպի (քաղաքի) Կիլիկեան վարժարանին մէջ և շրջանաւարտ եղած 1953ին: Նոյն տարին մտած է Անթիլիասի Դպրեմանքը, ուր երեք տարիներ ուսանելէ ետք 1956ին եկած է Երուսաղէմ և ընդունուած ժառ. վարժարանի Դ. դասարան:

Սիոն. այս ուրախ առիթով, յանուն Ամեն. Ս. Պատրիարք Զօր և Միաբանութեան, նորընծայ Սարկաւազներուն կր մաղթէ ամէն յաջողութիւն, որպէսզի անոնք լրացնելէ ետք Ս. Աթոռոյ Ընծայարանը, արժանի ըլլան ընդունելու քահանայական սուրբ աստիճանը, դառնալու համար ժիր մշակներ Հայց. Ս. Եկեղեցիին:

ՆՈՐ ՊԱՇՏՈՆՆԵՐ

Ս. Աթոռոյ Տնօրէն Ժողովի Դշ. 11 Սեպտեմբեր 1957ի ՀԱ նիստին մէջ որոշուեցաւ հետեւայ պաշտօններու փոփոխութիւնները: —

Ժառ. վարժարանի և Ընծայարանի Տեսուչ՝ Գիր. Տ. Հայկազուն Եղպ. Իմկնումով, վարժարանիս առժամեայ Տեսուչ նշանակուեցաւ Հոգ. Տ. Թորգոմ Վրդ. Մանուկեան:

Հոգ. Տ. Կորիւն Վրդ. Մանուկեան նշանակուեցաւ Ս. Հրեշտակապետաց վանուց Տեսուչ, ինչպէս նաև Կալուածոց Տեսուչ:

Հոգ. Տ. Վազգէն Արդ. Գաբրիելան որ տարիէ մը ի վեր կը վարէր Ամմանի Հոգ. հովանութեան պաշտօնը, կանչուեցաւ վանուցս Աւագ Թարգմանի պաշտօնին:

Հոգ. Տ. Դաւիթ Արդ. Սահակեան նշանակուեցաւ Հոգեւոր հովիւ Հայոց Ամմանի և շրջակայից:

Ս. Աթոռոյ Գանձատան Մարմինի անդամ ընտրուեցան Հոգեւոր Տ. Տ. Զաւէն և Կիրիզ վարդապետներ, Տ. Հայկազուն Սրբազանի և Տ. Ասողիկ Ծ. Վրդ. ի տեղ:

Սիոն կը շնորհաւորէ նորընտիր պաշտօնակալ Հոգեւոր Տ. Հայրերը և կարողութիւն կը մաղթէ իրենց նոր Տեղական պաշտօններուն մէջ:

ԵՐԳԱՀԱՆԴԷՍ

Եւ. օր. 12 Սեպտեմբեր 1957ի երեկոյան, քաղաքիս Խըր-նեբու վարժարանին ընդարձակ սրահին մէջ տեղի ունեցաւ երգահանդէսը Պէյրութարնակ Օր. Էլիզ Թաշնեանի (Սօփրանո), Հանդէսը կը հովանաւորէր քաղաքիս կառավարիչ Վահմ. Հասան Պէշէլ Քէլիյ և կը նախագահէր Ամեն. Պատրիարք Սրբազանը, Տ. Տիրան Արքեպս.:

Ցայտագիրը. հակառակ հեղինակներու այլադանութեան, իրագործուեցաւ յաջողութեամբ: Շնորհալի երգչուհիին՝ դաշնակի վրայ կ'ընկե. բազէր տաղանդաւոր դաշնակահար Օկիւսպին կամա:

Երգահանդէսը կը բաղկանար գլխաւոր երեք մասերէ որոնցմէ իւրաքանչիւրի աւարտին Պր. Օկիւսպին կամա նուագեց յաջորդաբար Շուպերթի «Lieders»-ը № 4. Շօրէնի «Lieders»-ը № 5. իսկ Հունգարական «Schubert»-ը, Բաթիք կամայի հետ:

Հակառակ որ երգչուհին շատ երիտասարդ է տակաւին, դասական հեղինակներէն մինչև մեր օրերու երաժիշտներու հեղինակած երգերը կատարեց յաջողութեամբ, ըմբռնման և մեկնութեան կարողութիւն և ձայնի հզօնութիւն յայտնաբերելով: Ճշմարիտ ապրումի պահ մը եղաւ Կոմիտաս Վրդ. Քէլի, Բէլիւն, Գուրգէն Ալէմ-շարի «Եղի»-ը. կրօնական խորքով ու խորհրդաւորութեամբ երգուեցաւ César Franckի «L'Inextinguible» (Panis Angelicus): Զուարթ և առօրյ շեշտ մը ունէր, ձայնի գեղեցիկ յատկութեամբ Մօցարտի «Non So Più Cosa Sono»-ը: Տեղական գոյնի հմայք մը տուին Արաբերէն երկու երգեր, որոնք երգուեցան վայելչօրէն:

Առաջին անգամ ըլլալով լսուեցաւ Մեսսեմիցի «Երիմառնիկ»-ը և տեղի մեջ խանդավառութիւն:

Ներկաները ծափերու մէջ՝ կրկնուիլը ուղեցին Համբ. Պէրպէրեանի «Հայ Աղջիկ» երգին:

Երգչուհի Օր. Էլիզ, Պէյրութի Քսենոփոնաւար Նաթիոնալ տը Միւլիքի ուսանողուհիներէն է: Հանդէսէն գոյացած մուտքը իր փափաքին համաձայն յատկացուեցաւ Երուսաղէմի կաթօնաւորներուն:

Երաժշտական վայելքի և ապրումի այս երեկոյնը զոր երիտասարդ երգչուհին պարգևեց գաղութին կ'արձանագրենք գնահատանքով:

**«ՍԻՈՆ»-Ի ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ԿԻՒՂՊԵՆԿԵԱՆ ՄԱՏԵՆԱԳԱՐԱՆԸ
ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՅԱԾ ԵՆ ՀԵՏԵՒԵԱԼ
ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ**

ԵՐԳԱՐԱՆ ՀԱՅԵՐԷՆ ՉԱՅՆԱՊԵՆԿԵՐՈՒ - Հրատ. և նուէր Վանքեան եղբարց:
ԼՈՅՍ ԽԱԽԱՐԻ ՄԷՋ - Բ. Տպագրութիւն: Քարլ Մայրը (նուիրատու):
ՔՍԱՆԵՒՀԻՆԳԵՐՈՐԴ ԺԱՄԸ - Քոնս. Վիրցիլ Կէօրկիւ: Հայացուց Վազգէն Վանանդեան:
Նուէր Վահան Օհանեանէ:

ԳՈՂԸ ԳՈՂԷՆ ԳՈՂԱՅՈՒ - Ջաւեշտ 1 արար: Կարօ Խաչատուրեան (նուիրատու):
ՉԱՐՇԸԼԸ ՈՐԹԻՆ ԱՂԱ - Կատակերգթ. 3 արար: Եր. Օտեան և Միք. Կիրեան: Նուէր
ՅՈՒՇԵՐ ՈՒ ՓՈՒՇԵՐ - Բ. Տպագրութիւն: Սրտէն Կիտուր: [Կ. Տօնիկեանէ:
ՍԵՒԱՆԻ ԱՓԻՆ - Վ. Անանեան: Նուէր Նուպար Պէրպէրեանէ, Հալէպ:

JORDAN - Facts & Informations (In Arabic).

ՏԵՂԵԿԱԿԻՐ - Նուիրակ Հոգ. Տ. Կիրեղ Վրդ. Գաբրիկեանի (նուիրատու):

Ս. Թարգմանչաց Վարժարանի Տեսութենէն ստացանք. —

ա) ENCYCLOPEDIE LAROUSSE METHODIQUE - Vol. I.

բ) » » » - Vol. II.

գ) » » MEDICALE.

դ) » » FAMILIALE.

ԸՆԹՈՅՔ Ի ԳՐՈՑ ԲԱՐԲԱՌ - Բ. Տարի: Դ. Տպագրթ.: Եղիշէ Արքեպս. Դուրեան: Նուէր
ՄԵՐ ՀԱՅԸ (Պատմութեան) - Սրտէն Դարեան (նուիր.): [Ս. Աթոռոյ Տպարանէն:
ՃԴՆԱԶԱՆԳ - ԱԶԱԶԱՆԳ - Բժ. Օ. Դ. Եազ (նուիրատու):

ՉՈՐՍ ՍԱԼՈՐՆԵՐԸ - Ք. Ժպտունի: Հրատ. և նուէր Կ. Տօնիկեան Դրատան:

«Մասիս» Թերթի Խմբագրութենէն ստացանք. —

ա) ՕՐԱՅՈՅՑ (1957) - Հայ Կաթողիկէ Պատրիարքարանի, Պէյրութ:

բ) ՅԱԿՈԲ Դ. ՉՈՒՂԱՅԵՑԻ (1655-1680) - Մեսրոպ Վ. Թերզեան:

գ) ԲԵՌՆԱՏԷԹԻ ԵՐԿԸ - Ֆրանց Վերֆէլ: Թրգմ. Վարդան Վ. Թէքեան:

Տ. Կիրեղ Վրդ. Գաբրիկեան կը նուիրէ «ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿՈՉՆԱԿ»-ի 1927, 1929 և 1930
տարիներու հաւաքածոները: [Էջ 12 Թիւրը:

Պր. Ա. Մեխակեան կը նուիրէ Ամերիկեան «GEOGRAPHIC MAGAZINE» Թերթի 1957ի
British Council կը նուիրէ հետեւեալ Թերթերու 1956 տարւոյ հաւաքածոն. —

ա) STUDIO. բ) COUNTRY LIFE. գ) ILLUSTRATED LONDON NEWS.

ՎԱՐՃՈՒԹԻՒՆ ՓՈԽԱՍԱՅ ՄԱՆԿԱՆՑ - Նուէր Ս. Աթոռոյ Տպարանէն:

ԼՈՒՌ ՑՈՒԵՐ - Գր. Չօհրապ: Հրատ. և նուէր Կ. Տօնիկեան Դրատան:

THE SONGS OF A LONELY HEART - A. J. Simonian (presented by the author).

LIBRARY OF CONGRESSէն նուէր ստացանք 12 Անգլերէն գրքոյկներ:

ԱՐՄԷՆՆԵՐԸ - Հայրգի (Աւետիս Դէրզեան). (նուիրատու):

ՀԱՅՑ. ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ Ս. ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ԽՈՐՀՈՐԴՆԵՐԸ - Դերենիկ Եպս. (նուիրատու):

ՄԵՐ ԵՐԳԱՐԱՆԸ - Կազմեց Հ. Աւետիք Վ. Թալաթիեան (նուիրատու):

ԲԱՐԻ ՀՈՎԻԻՆ ՉԱՅՆԸ - Հատոր Ա.: Նուէր «Մարանաթա»յէն, Հալէպ:

ACYO - 10th Annual Assembly. Presented by Albert Der Tatevassian.

ԼԻԲԱՆԱՆԱՀԱՅ ՏԱՐԵԴԻՐՔ - Ա. Տարի (1955): Յակոբ Թ. Նազարեան (նուիրատու):

ՕՐԱՅՈՅՑ 1957 Ս. Աթոռոյ: Նուէր Ս. Յակոբեանց Տպարանէն:

ՊԱՌՎԱՄԵՆՏԱԿԱՆ ԿԱՆՈՆՆԵՐ - Լեւոն Գազանճեան (Ամերիկա):

ՀԷՐԻ ՇՎԱՐՑ ԿԸ ԽԵՂԱԹԻՐԷ - Լեւոն Գազանճեան (Ամերիկա):

ԵՐԳԱՐԱՆ ՎԱՀԱՆ ԹԷՔԷԱՆ ՎԱՐՃԱՐԱՆԻ - Նուէր Վարժարանի Տնօրէնութենէն:

ՅԱԽՏԵՆԱԿԱՆ ՈՒՂԻՆԵՐ (Քերթուածներ) - Մառի Աթմանեան (նուիրատու):

ԱՍՏՈՒՍԾԱՆԵԶԱԿԱՆ ՃՈՇՈՒ ԸՆԹԵՐՑՈՒԱԾՆԵՐ, ԺԳ. Տարի (1957): Նուէր Բարգէն Վրդ.

ԻՆՉ Է ԼԵՉՈՒՆ - Վեր. Ճէյրքապ Կրէկըրի: Նուէր Վ. Աճէմեանէ: [Վարժապետեանէ:

LES FEUX DU CREPUSCULE - Alice Khatchadourian (նուիրատու):

Բէքիւի Ազգ. Մատենադարանէն ստացանք 5 Անգլերէն Թերթեր և 9 գիրքեր: